

⁰¹⁶
H 49

7

HEGEDŰS Antalné

Dombegyház annotált helyismereti
bibliográfiája.

DERECENI TANÍTÓKÉPZŐ FŐISKOLA
NÉPMŰVELŐ - KÖNYVTÁROS SZAK

S z a k d o l g o z a t

DOMBEGYHAZ ANNOTÁLT
HELYISMERETI BIBLIOGRÁFIÁJA

HELYTÖRTÉNET 287

Készítette: Hegedűs Antalné

A szegedi konzultációs

központ hallgatója

Szeged, 1979.

Dombegyház községet északon a Lonovios tanyák és Kisdombegyház, nyugaton Tompa puszta, Lakatos, délen Battonya és Vizespuszta határolják. A község valamikor nem a mai települési helyén feküdt, hanem tőle északra a régi Lonovics-féle földeken.

A régi Dombegyház középkori település lehetett. Neve azt mutatja, hogy egyházas hely volt. Nevét is onnan kaphatta, hogy temploma dombon épült. Első írott emlékünk a faluról 1446-ból maradt fenn, amikor Dombegyház-nak hívták. Ekkor a toronyi uradalomhoz tartozott és a Szekesői Herczegek és Héderváriak pörösködtek birtokáért. 1453-ban Botos György eladta Hunyadi Jánosnak. Mátyás király uralkodása alatt szintén Hunyadi birtok maradt és a lippai várhoz tartozott. 1463-ban Mátyás özvegy édesanyja, Szilágyi Erzsébet udvartartására kihasítja a lippai uradalomból az ekkor még Arad megyéhez tartozó falut, de nem sokkal később eladományozhatta, mert 1464-ben már Jaksics István és Jaksics Demeter a nagylaki uradalommal kapta együtt birtokba. Ettől kezdve Csanád megyéhez kapcsolták, s hosszú évszázadokig ott is maradt.

A mohácsi csata után szomorú napok következtek a falura. 1529-ben a török Bali bég teljesen kirabolta és felgyújtotta, s valószínű, hogy ekkor teljesen elpusztult. Az 1552. évi török hadjárat alkalmával nyolcra olvadt le házainak száma, mely korábban 50-60 házat számlált. Csakhamar benépesedhetett, mert az 1557-ben a török defterdár már 32 házat számlált a faluban.

A gyulai vár bukása után nehéz idők következtek Dombegyházára. Az 1596. évi török dúlás során nem kerülhette el pusztulását. Ekkor puszta lett, s biztosan az is maradt a XVII. század közepéig. 1632-ben Rákóczi György, mint pusztát adományozza Kőrösi Pálnak és Paisgyártó Mihálynak.

Az 1686. évi török hadjárat során ismét puszta lett Dombegyház.

A Rákóczi-szabadságharc alatt Dombegyház a csanádi püspöknek

fizette tizedét, majd III. Károly alatt az újonnan honosított Edlspacher adományföldjét 1743-ban bérbe adta Bibics János és Ottlaki Szteja bérlőknek.

1800 szept. 3.-án a dombegyházi határ tulajdonába változás állott be, mert ekkor Marczibányi István egy részét megvette és ide Marczibányi-Dombegyház néven falut telepített, melyet fiáról Liviuszról Lévésnek is neveztek.

A múlt század közepén Dombegyház pusztá határa 17 736 mholdat tett ki. Lakosai Battonyára fizették az adót. Ezen a pusztán a földesurak három községet telepítettek. Ezekből lettek a mai Dombegyház, Kisdombegyház és Magyaradombegyház községek.

Marczibányi-Dombegyház (a mai Dombegyház) kertészközséget 1817-ben Marczibányi Márton telepítette. Lakosai 1850-ben 625 főt tett ki. A 68 házban mind árendás dohánykertészek laktak. A községnek külön iskolaépülete, temploma a XIX. század közepén még nem volt.

Mattencloit-Dombegyház (a mai Kisdombegyház) 1859-ben keletkezett.

A mai Magyaradombegyház első írásos emlékei alapján 1711-ben a Rákóczi-vezette szabadságharc bukása után, fegyverjog címén kincstári birtok lett. Ebből 1800-ban Marczibányi István szerzett meg egy részt. Közigazgatásilag több, mint egy évszázadon át Dombegyház faluhoz tartozott Magyaradombegyház, mely előnevét a múlt század második felében vette fel, mivel telepesei magyarok voltak.

Évszázadokon keresztül községünkhöz kiterjedt uradalmak tartoztak, s ez adott sok embernek megélhetési és munkalehetőséget. Az itt élő emberek többségben földnélküli zsellérek voltak.

A dombegyházi agrárproletárok életét már a múlt század végén

fojtogatta a mindjobban elhatalmasodó nagybirtok. Ez a magyarázata annak, hogy a dombegyháziak már a múlt század végén bekapcsolódtak a munkásmozgalmakba. 1896-ban a battonyaiakkal együtt részt vettek aratósztrájkokban.

A századforduló idején egy magát "szocialistának" valló csoport működött itt Törősesik István és Holik István vezetése alatt. Szimbólumuknak egy vörös zászlót tekintettek. Ezt a zászlót siá került is megőrizniük egészen a felszabadulásig, amikor azt a kommunista párt helybeli szervezete vette át.

A Horthy-korszakban illegális kommunista szervezet működött a faluban, mely tevékenysége során, 1940-ben kapcsolatban állott Weil Emillel. E szervezetnek 15 "ős" tagja volt. Ebben az illegális szervezetben Ságvári Endre is többször megfordult. Az illegálisból 1944-ben internálótáborba került Baranyi József, aki hazatérése után 1947-ig vezette a kommunista párt helybeli szervezetét. A kommunisták többek között a nagybirtokrendszer megszüntetéséért is harcoltak. Dombegyházán pedig szép számmal voltak nagybirtokok.

A község 1944 okt.6.-án szabadult fel a nagybirtok elnyomása alól. 1945 tavaszán megalakult a földosztó bizottság, s ekkor sok nincstelen agrárproletár kapott földet.

A községben elsőként 1949 aug. 20.-án a "Petőfi-termelőszövetkezet" alakult meg. 1957-ben már a községben négy termelőszövetkezet működött: Petőfi, Békeharcos, Kossuth, Vörös Hajnal.

A Dombegyházi Állami Gazdaság 1949-ben alakult. A gazdaság igen fejlett gép- és agrotechnikai berendezéssel dolgozik. 1954-ben elnyerte az Elüzem kitüntetést.

A felszabadulás előtt 11 magánkézben lévő üzlet bonyolította le Dombegyház kereskedelmi ellátását. A községi földművelésszövetkezet 1946-ban alakult meg, amely 1963-ban egyesült Kisdombegyház

és Magyardombegyház földművesszövetkezetével.

A három községben körzetesítés a községi tanácsok, iskolák, művelődési intézmények és mezőgazdasági termelőszövetkezetek esetében is megtörtént.

Dombegyház jelenleg a mezőkovácsházi járásba tartozó község. A közigazgatásilag összevont három község lakóinak száma 4914 fő. A járás területfejlesztési beszámolójából kitűnik, hogy Dombegyház besorolása szerint mezőgazdasági jellegű falukörzet. A lakosság legnagyobb része földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozik. A gabonafélék mellett szívesen termelnek ipari növényeket is, főképpen cukorrépát, cirkot, dohányt, kendert.

A mai Dombegyházát az állandó fejlődés, korszerűsödés jellemzi,

A községben a kultúra terjesztését szolgálja egy jól felszerelt Művelődési Ház, mozi, könyvtár.

Modern egészségház, orvosi rendelőkkel, szolgálati lakásai, jól ellátott üzletek, korszerű közvilágítás jellemzik az állandó fejlődést.

A mezőgazdasági termelőszövetkezet igen fejlett gép-, és agrotechnikai eszközökkel dolgozik, s jelentős eredményeket ér el a termelésben.

A fejlődést jellemzi, hogy egyre több családi ház épül. A termelőszövetkezet hozzásegíti dolgozóit korszerű kétszintes társasházak építéséhez, s ezzel egy minden igényt kielégítő új lakótelep körvonalai bontakozik ki.

A település központja rendezett. Itt összpontosul a bolthálózat, a közigazgatási, egészségügyi, kulturális célokat szolgáló intézmények.

A községnek nincs vasútja, a környező községekkel országút köti össze.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BARNA János

Nakó és Csanád-Torontál vármegyei községek. Bp. 1929.

2. Békés megye 30 éve. Szolnok. 1975.

3. Békés megye 30 éve szabad. Kiad.a KISZ. Békés megyei Bizottsága. Békéscsaba. 1975.

4. BOROVSZKY Samu

Csanád vármegye története 1715-ig. Bp. 1897.

5. FÉNYES Elek

Magyar Országnek, s hozzákapcsolt tartományok mostani állapota. Pest.1893. 4. köt.

6. Három község közös tanácsot hozott létre.

= Békés megyei Népujság. 1970.július2.

7. HÖHN József

A viharsarok településviszonyai és első mozgalmainak sajtóvisszhangjai.Békéscsaba. 1966.

8. JUHÁSZ Kálmán

A Csanád egyházmegye története. A csanádi püspökség története. Makó. 3. 4. 5. és 7. kötetek

9. KARÁCSONYI János

Békésvármegye története. Gyula. 1896.1-3. köt.

10.KRISTÓ GYula

Olvasókönyv Békés megye történetéhez. Békéscsaba. 1967.

11.MADAY PÁL

Békés megye városainak és községeinek története. Békéscsaba,1960.

12.MÁRKI Sándor

Aradvármegye és Arad szabad királyi város története.

Arad,1895.

13.PALUGYAY Imre

Békés-Csanád, Csongrád és Hont vármegyék leírása.Pest.1885.

14. VIRÁG Ferenc

Török hódoltság Gyula térségében. Békéscsaba, 1960.

(Részletes címleírásokat és ismertetéseket lásd. a bibliográfia tematikai felosztásánál.)

A bibliográfia készítésénél a legfontosabb szempont, az az, hogy a bibliográfus a lehető legnagyobb mértékben megkönnyítse a kutató munkáját, és lehetőleg ne okozzon felesleges munkát.

A bibliográfus feladata tehát az, hogy a lehető legnagyobb mértékben megkönnyítse a kutató munkáját, és lehetőleg ne okozzon felesleges munkát.

BEVEZETŐ

A bibliográfus feladata tehát az, hogy a lehető legnagyobb mértékben megkönnyítse a kutató munkáját, és lehetőleg ne okozzon felesleges munkát.

A bibliográfus feladata tehát az, hogy a lehető legnagyobb mértékben megkönnyítse a kutató munkáját, és lehetőleg ne okozzon felesleges munkát.

A bibliográfus feladata tehát az, hogy a lehető legnagyobb mértékben megkönnyítse a kutató munkáját, és lehetőleg ne okozzon felesleges munkát.

A bibliográfus feladata tehát az, hogy a lehető legnagyobb mértékben megkönnyítse a kutató munkáját, és lehetőleg ne okozzon felesleges munkát.

A bibliográfus feladata tehát az, hogy a lehető legnagyobb mértékben megkönnyítse a kutató munkáját, és lehetőleg ne okozzon felesleges munkát.

A bibliográfus feladata tehát az, hogy a lehető legnagyobb mértékben megkönnyítse a kutató munkáját, és lehetőleg ne okozzon felesleges munkát.

A bibliográfus feladata tehát az, hogy a lehető legnagyobb mértékben megkönnyítse a kutató munkáját, és lehetőleg ne okozzon felesleges munkát.

E bibliográfia összeállításához a lakóhely szeretete, s az itt élő emberek iránti tisztelet vezetett. A lakóhely szeretete csak akkor válik teljessé, ha azt megismerjük.

Bibliográfiám célja: anyagot adni az olvasónak, érdeklődőnek, kiindulópontot a kutatónak.

Dombegyházáról meg nem jelent meg ilyen jellegű feldolgozás - csak megyei és járási gyűjtemény - ezért szükségesnek tartottam elkészítését.

A megyei és járási gyűjteményes bibliográfiákból valamennyit felhasználtam, de nem vettem fel azok minden tételét.

A teljességre való törekvés vezetett gyűjtőmunkámban, de a tétel szám növelése nem volt célom.

A tematikus felosztásban a fontossági sorrendet tartottam szemelőtt. Az egyes témákon belül a szerzők ill. ahol ez nincs, ott a címek betürendje szerint vettem fel a tételeket.

Mivel kisebb községről van szó, ezért kevés a könyvformában megjelent feldolgozás, így bibliográfiámba belekerültek a legfontosabb megyei jellegű periodikus kiadványok - Békési Élet, Békés megyei Népujság stb. - és ahol szükségesnek tartottam, országos sajtótermékek cikkei.

A nyomdai művek mellett tekintélyes helyet kaptak a házi sokszorosítású feldolgozások is (pályamű és kéziratok).

A kéziratok felvételét a bibliográfiába azért tartottam szükségesnek, mert értékes információkat tartalmaznak községtörténeti szempontból, jelentőségük vetekszik a nyomdai termékekkel.

A bibliográfia használatát a mutatók könnyítik. A Kronológiai mutatóból azonnal kitűnik, hogy a megjelenési időszak a múlt századtól napjainkig tart.

Az anyag lezárása 1979 január 1-vel történt.

A Névmutató a szerzők és a művekben szereplő személyek neve szerinti betűrendet követi. Azok a személyek, amelyek nem szerzőként szerepelnek a tételszám alatt, azok neve után a tételszámot aláhúzással jelölöm.

A Tárgyszavas mutatóba igyekeztem minden fontosabb tárgyszót felvenni, s azokat betűrendben beosztani.

A Lelőhelyjegyzék elkészítését azért tartottam lényegesnek, mert Dombegyházán a felsorolt tételeknek csak elenyésző hányada található meg, s ezért a használónak nagy segítségére válhat, ha tudja, hol találja meg az általa kiválasztott művet.

MINDEN MUTATÓ A TETELSZÁMRA UTAL!

Az anyaggyűjtésnél a község keletkezésével kapcsolatos legrégebbi írásos művek felvételétől kezdve törekedtem teljességre. Ebben segítségemre volt a Békés megyére és a mezőkovácsházi járásra vonatkozó bibliográfiák cím-, név és szakmutatói, amelyeket feldolgoztam anyaggyűjtésem során. (Ezeket részletesen lásd. a tematikai felosztás I. fejezetében Bibliográfiák címszó alatt.) Jelentős segítségemre volt a Békés megyei Könyvtár Békési Gyűjteménye, a Szegedi Somogyi Könyvtár katalógosai, a Békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum, valamint a Mezőkovácsházi Járási Könyvtár Helyismereti Gyűjteménye.

III.

T E M A T I K A I F E L O S Z T Á S

1. Bibliográfiák
2. A község története
3. Gazdasági élet
4. Muzsalmi és társadalmi élet
5. Oktatás, művelődés
6. Dombegyhás a ssépirodalomban, népköltészetben

I. BIBLIOGRÁFIÁK

1. BALOGH GYÖRGY

Cikkbibliográfia. Ezt írta járásunkról a Békés megyei Népújság. Szerk. és Összeáll. - -. 1964, 23p. Házi soksz.

A bibliográfia érdeme, hogy összegyűjti a járás községeiről megjelent cikkeket, amelyek nélkül a helytörténeti kutatás igen nehéz lenne, mivel könyv alakban kevés a környékről összegyűjtött dokumentáció.

A téma változatos, szerepelnek benne a község régészeti, gazdasági, társadalmi eseményeiről szóló híradások.

Jelentőségük igen nagy.

2. BALOGH GYÖRGY

Felszabadulás a mezőkovácsházi járásban. Bibliográfia hazánk felszabadulásának 30. évfordulójára. Összeáll. - - . Kiad. a Nagyközségi és Járási Könyvtár. Mezőkovácsháza. 1974, Házi soksz. 22p.

A műben szereplő tételek a járás felszabadulásáról és fejlődéséről szólnak. Nem kapunk a jelzett témából teljes képet a tételek alapján, csak kiindulópontot a kutatáshoz.

3. BALOGH GYÖRGY

A mezőkovácsházi járás helyismereti könyvészete.

= Balogh György - Oltvai Ferenc - Takács László

A mezőkovácsházi járás helytörténeti honismereti forrásai.

Kiad. a Járási Tanács Mezőkovácsháza. 1969, 160 p. 22 cm.

A mezőkovácsházi járás alapvető bibliográfiája, a helyismereti kutatás fő forrása szűkebb hazánkról.

Dombegyház bibliográfiai összeállítása ebből a műből indul ki.

Dr. Péter László a Békési Élet 1970. 1. számában kritikát ír a műről. Kritikája kitér a helyismeret-helytörténet fogalmak magyarázatára, a mezőkovácsházi járás bibliográfiájáról szólva rámutat a mutató hiányára.

4. BALOGH György

Ötven könyv a mezőkovácsházi járás 50 évéről. (Bibliográfia a Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulójára.) Kiad. a Járási Könyvtár Mezőkovácsháza. 1969, Házi soksz. 25 p. 28cm

A Tanácsköztársaság - és az azóta eltelt 50 esztendővel - kapcsolatos olyan irodalmi művekre, könyvekre, tanulmányokra, nyomtatásban meg nem jelent szakdolgozatokra hívja fel a figyelmet, amelyek közvetlenül a mi szűkebb hazánk, járásunk közösségeinek eseményeit örökíti meg.

Témái: Tanácsköztársaság, mezőgazdasági munkások helyzete, termelőszövetkezet története, munkásmozgalom, katonai toborzás, munkásszerződések.

A bibliográfia helytörténeti kutatáshoz jól használható.

5. BALOGH György

Róluk szól a hír... Cikkbibliográfia. A mezőkovácsházi járás művelődési házairól, művelődési ház jellegű intézményeiről. Összeáll. - - . [1975] Házi soksz.

A mezőkovácsházi járás művelődési házairól, művelődési ház jellegű intézményeiről a sajtóban megjelent cikkek

gyűjteménye. Fontos és jól használható segédeszköz a járás kulturális életének megismeréséhez.

25 évet tár fel, 1949-1974-ig közli a forrásértékű szakcikkeket.

A művet haszonnal forgathatják mindazok, akik községünk és a járás kulturális életéről bővebben kívánnak tájékozódni.

6. A Békési Élet repertórium 1966-1975. Összeáll. Kovács Mária. Kiad. a Békés megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya és a TIT Békés megyei Szervezete. Békéscsaba. 1977, 132p. 25cm.

Dombegyházáról két tétel szól, ezek a következők:

a, Tábori György: Békés megyei községi pecséték néprajzi ábrázolása.

b, Kozma Tamás: Termelőszövetkezetek története.

7. Békés megye bibliográfiája. Ajánló bibliográfia. Kiad. a [Megyei Könyvtár Békéscsaba.] 167 p. 28 cm. Házi soksz.

A mű helynévmutatója és címszavai nem említik konkrétan Dombegyházát, de sok megyei vonatkozású összefoglaló művet tartalmaz, amelyeket bibliográfiámba felhasználtam.

Ezért felvételét a bibliográfiák közé indokoltnak tartom.

8. Harminc év. Válogatott ajánló jegyzék Békés megye irodalmáról 1945-1975. Kiad. a Megyei Könyvtár. Békéscsaba. 1975, Házi soksz. 37 p. 29 cm.

A mű Dombegyházát nem említi, de felveszi a megyei összefoglaló műveket, s ezekben Dombegyházát is megtaláljuk.

Összefoglaló jellegű mű, a megyéből csak a nagyobb tele-

püléseket emeli ki.

Összefoglaló jellegű mű, a megyéből csak a nagyobb településeket emeli ki.

Összeállításom során az ajánló jegyzéket felhasználtam, felvételét a bibliográfiába indokoltnak tartom.

Helyismereti kutatáshoz, dolgozatíráshoz ajánlható.

9. Kéziratos művek bibliográfiája. Összeáll: a Mezőkovácsházi Nagyközségi és Járási Könyvtár. 1978, 17 p. 28 cm.

A bibliográfiába csak a kéz és gépiratos művek és a sokszorosításban kis példányszámban megjelent művek szerepelnek.

Felvette a munkásmozgalomtörténeti visszaemlékezéseket, néprajzzal, a különböző művelődési, oktatási, egészségügyi intézményekkel, ezek történetével foglalkozó műveket is.

Igen sok községünkre vonatkozó tétel szerepel benne.

Helytörténeti kutatóknak ajánlható.

10. KNYIHÁR Andrásné

A mezőkovácsházi járás helytörténeti bibliográfiája 1966-1974. Válogatás. Mezőkovácsháza. 1975, 20 p. 28 cm. Kézirat.

A bibliográfiában a mezőkovácsházi járás helyismereti irodalma található a Békési Élet című kiadvány alapján. A kiadvány 1966 óta jelenik meg folyamatosan, évenként három szám lát napvilágot.

A bibliográfia anyaga 1966 jan. 1-1974 dec. 31-ig öleli fel a járásra vonatkozó irodalmi anyagot.

Dombegyházára vonatkozó tételek témái:

- Juhász Irén Dombegyház-Vizespusztai ásatásairól.
- Termelőszövetkezetek története. (értékelés.)

Helyismereti kutatóknak ajánlható.

2. A KÖZSÉG TÖRTÉNETE

11. BALOGH György

Szűkebb hazánkban. Életrajzi lexikon a mezőkovácsházi járásról. 1977, 110 p. 28 cm. Kézirat.

Az összeállítás azokat a személyeket mutatja be, akik a mezőkovácsházi járásban születtek, vagy tevékenykedtek. Írók, tudósok, művészek, pedagógusok, politikusok, munkás és parasztmegmozdulások vezetői. Nem törekszik teljességre, de az összeállításba felvett egyének teljes életművét, munkásságát és a róluk szóló irodalmat közli. Több mint száz személyről közöl lexikális adatokat. Nem értékel, csak felsorol. Községünkre vonatkozóan 6 személyről - Hollós Kornélia, Balsarédi Vitus János, Kosza Tamás, Lengyel János, Vörös László, Dr. Weil Emil - közöl értékes adatokat.

12. BALINT Alajos

Csanád, Arad és Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék régészeti katasztere. A csanádvármegyei Történelmi és Régészeti Társulat kiadványa. Kiad. a Csanád Vármegye Közönsége. Makó. 1941, 35 p. 22 cm.

/Csanádvármegyei Könyvtár 37./

Dombegyházáról a 26. oldalon a következőket olvashatjuk:

"-Dombegyház-Attila halom. Dr. Balku Dénes ny. főispán földjében valószínűleg kerek alaprajzu templom romjai vannak, melynek feltárása oddig még nem történt meg. A téglaméretekből következtetve Árpád-kor elején építhették."

- ugyanezen oldalon:

"-Dombegyház-Ismeretlen lelőhely. Lonovics Gyula udvari

tanácsos ajándékként 1911-ben a Nemzeti Múzeumba egy agyagbogra, egy bronzkarperec és egy bronzhajkarika került.

13. BARNA János

Makó és Csanád-Torontál vármegyei községek. Szerk: - - .
Előszó : Nikolszky Jenő. Bp. 1929, [Elek ny.] 407 p. 25 cm.
/Magyar városok monográfiája 6./

A könyv bemutatja a korabeli makó várost és a vármegye községeit, leíró formában.

Táblázatokat és községtörténeti adatokat közöl. Dombegyházról azt olvassuk, hogy a község nevére Dr. Borovszky Samu Csanád vármegye múltjának kiváló ismerője legelőször 1446-ban bukkant.

Ismerteti a község rövid történetét 1929-ig bezárólag.

14. BOROVSZKY Samu

Csanád vármegye története 1715-ig. A vármegye részletes története. Kiad. a Magyar Tudományos Akadémia. Bp. 1897, 647 p. 25 cm.

A mű a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának megbízásából készült. A második kötet a régi vármegye, összes városainak és falvainak részletes történetét foglalja magába.

A 140. old. Dombegyházról közöl adatokat. A közlés alapja, hogy a régi Dombegyház a mai Marczibányi-Dombegyházról kissé északra, a Lonovics József főispán birtokán feküdt. Északon Kupa, nyugaton Tompa, délen Kinged és Vizes, s keleten Nagyiratos falvakkal volt határos. Nevét onnan vette, mert temploma dombon emelkedett.

A falu legelső írásos nyomára 1446-ban akadunk, ekkor a toronyi uradalomhoz tartozott.

15. BORUS József

Békés megye felszabadulása 1944 szeptember-október 7.

= Békési Élet. 1969, 3. sz. 393-420 p.

Borus József tanulmánya az első kísérlet megyénk felszabadulásának összefoglaló feltárásáról.

1944-nek a magyar történelem eddig legnagyobb fordulatát hozó őszén a Vörös Hadsereg az ország megyéi közül elsőnek Békés megyét szabadította fel.

Községünkre vonatkozóan a tanulmányból megtudhatjuk a hadműveleti napló bejegyzése alapján, hogy a II. magyar tartalékhadtest a Battonya-Dombegyház-Kevermes vonalra vonult vissza és öt harcokcsi kilövésével visszavert egy Battonya elleni ellenséges támadást.

16. CSIPES Antal

Békés megye élete a XVI. században. Kiad. a Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya. Békéscsaba. 1976, 93 p. 25 cm.

A mű átfogó képet rajzol Békés megye XVI. századi történetéről, települési viszonyairól, birtokviszonyairól, a jobbágyok és a gyulai várbirtok életéről.

Összesített eredményeket közöl Békés megye XVI. századi gazdasági életéből.

Külön fejezet foglalkozik a török hóaitással, Békés megye pusztulásával.

Községünkkel kapcsolatban a 46. oldalon azt olvashatjuk, hogy 1558-ban a borkimérési jövedelem 21 forint. Az 53. ol-

dalon olvashatjuk, hogy a XVI. században a legtöbb búzát termelő tíz falu között 27,5 kalanggal a negyedik helyen voltunk.

17. Dombegyházi változások.

= Békés megyei Népujság. 1968. szeptember 5.

" Dombegyház község a hozzá hasonló községekhez viszonyítva, az utóbbi két évben lényeges fejlődést ért el.

Többek között:

- 850 négyzetméter alapterületű járda
- új hatósági húsbolt
- önálló kenyérbolt kialakítása
- vendéglő, cukrászda korszerűsítése

18. ECSEDI István

A Szeghalom vidéki halmokról.

= Békési Élet. 1977. 2. szám. 159-161 p.

A szerző megállapítása szerint " a tiszántúli kurgánok, köztük a szeghalomvidéki halmok nem őrdombeok, nem is kincses királyok nyugvóhelyei, hanem a terület legkorábbi nomád pásztorainak nyugvóhelyei.

- Fontos hírül adni, ősidők emberkéz alkotta sírdombjai, a puszták műemlékei ezek a halmok.

- Vigyázni kell, hogy ne tegye tönkre őket a nemlétező kinoseket keresők ásója és ne engedjük, hogy valamiféle egyoldalúan felfogott gazdasági érdek nevében gépekkel pusztítsák el őket. Sajnos ez még gyakran előfordul, így a halmok számának Szeghalmi Gyula által is emlegetett csökkenése ma is folytatódik, Biharugra, Dombegyház, Dé-

vaványa környékén és szinte mindenütt a Tiszántúlon.
Vigyázzunk rájuk, mert őrzik emlékét egy sokezer éves világnak. "

19. FEHÉR Gyula

Jelentés a dombegyházi terepbejárásról. 6 p. Gépírat.

Fehér Gyula V. éves régész, helyszíni szemlét tartott a Radnai Mikes bejelentése alapján kijelölt terepen.

Megállapította, hogy Árpád-kori temető szélét éri a megjelölt homokbánya, s feltehetően a halomnak vélt két kiemelkedés középkori templomot takar.

20. FENYES Elek

Magyar Országának, s a hozzákapcsolt tartományok mostani állapota statisztikai és geographiai tekintetben. 4. kötet.
Pest. 1893, K.n. 479 p. 20 cm.

Dombegyházáról megtudhatjuk, hogy Ósanág megyéhez tartozott, s a Népes Pusztákhoz sorolták.

847 kath, 632 ref. 16 n.e óhitű lakos ref. anya eklésiával.

F.U. az Edelsbacher nemzetség, de egy részét zálogba bírják Marozibányi, Jakabfy, Mitter-miller stb.

A község településtörténeti kialakulásának megismeréséhez feltétlenül ajánlott mű.

21. GAÁL Jenő

Az Aradi Gazdasági Egylet Évkönyve 1877-ről. Kiad. az Aradi Gazdasági Egylet. Arad. 1878, 98p. 24 cm.

Az aradi m. k. dohánybeváltó felügyelőség körzetéből fel-

tünteti a kiállításon résztvevő termelők nevét, a község nevét, melyben termelt, megyét és dohányfajtaját. A kimutatásból kitűnik, hogy Báró Wamer Adolf Dombegyház, Csanád megyei lakos szegedi dohányfajjal benevezett és ezüst érmet nyert.

22. Göncöl-szekér elhelyezkedésű halomcsoport a békés megyei kétegyházi réten. Csóvás halmok Dombegyházán. 1967, 6p.

Dr. Radnai Mikes feltételezése szerint Dombegyház határában is csóvás halmok vannak, melyek E-D-1 fekvésűek. Rajzot és térképet is közöl erről.

23. Három község közös tanácsot hozott létre.
= Békés megyei Népujság. 1970, július 2.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a 19/1970. számú határozatával, Békés megyében, a mezőkovácsházi járás területén elrendelte Dombegyház, Kisdombegyház és Magyarombegyház községek közös tanácsának megalakítását:

"Dombegyház Község Közös Tanácsa" - néven és székhellyel 1970. július 1-1 hatállyal.

Községtörténeti szempontból bibliográfiába vételét indokoltan tartom, helyismereti kutatóknak ajánlható.

24. Híradás Dombegyházáról.
= Békés megyei Népujság. 1967. október 8.

- egészségházat építenek, félmillió forintos költséggel

- konyhát kap a napközi, hatszázezer forintos beruházással

-60 ezer forintot fordítanak a közvilágítás bővítésére
-250 ezer forintot szánnak a Műv. Otthonban új klubhelyiség
kialakítására.

25. HÖHN József

A viharsarok településviszonyai és első mozgalmainak sajtóvisszhangja. Kiad. a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Békés megyei Szervezete. Békéscsaba. 1966, 57 p. 20 cm.

Sok adalékkal szolgál Dombegyház történetéhez.

A 14. oldalon olvashatjuk: "A battonyai járásban három Dombegyház nevű község települt a XIX. században. Ezek a következők: Református, Mattencloid-és Marczibányi Dombegyház. Az egymástól egy-egy kilométernyire fekvő községek csekély határakkal, hatalmas magánföldbirtokok közé ékelődtek.

Amikor a templom építése napirendre került, úgy gondolták, hogy közösen fognak egy templomot építeni. A tárgyalások azonban nem vezettek eredményre. Ezért a legnépesebb község Marczibányi-Dombegyház maga kezdte meg a templom építését.

Az fel is épült, de harangra már nem jutott pénz.

Ekkor ismét összehívták a három falu bíróját és kérték őket, hogy közösen vállalják a harang költségeit, hiszen ha a templomot nem is tekintik magukénak, de a harangszót a másik két község lakossága is hallja, tehát az mindenkié.

Megegyezniük azonban e kérdésben sem sikerült.

Ekkor a templomépítő község lakossága végső erejét összeszedve megvette a harangot is."

26. JUHÁSZ Kálmán

A csanád egyházmegye története. A csanádi püspökség története. Makó. 8 kötet.

3. kötet. A csanádi püspökség története 1243-1307. Makó. 1933

69. lapon olvashatjuk, hogy Németszentpétertől északra, a Maros mellett, a bezdini kolostor táján a hajdani Kétegyháza állott a Kerekegyházi Laczfyak ősi fészke. Uradalmukhoz tartozott többek között Dombegyház is.

4. kötet. A csanádi püspökség története 1307-1386. Makó. 1946

A 90. lapon "Marosontúl"-i felosztásban Dombegyházáról megtudhatjuk: "14-5 Dombegyház, nevét onnan vette, mert temploma dombon emelkedett."

5. kötet. A csanádi püspökség története 1386-1434. Makó. 1947

Hajdan a templomépületet "egyház"-nak hívták. Ezt bizonyítják a templomépületekről vett helynevek. A felsorolás között találjuk községünket is.

7. kötet. A csanádi püspökség története 1500-1552. Makó. 1947

Hitélet és lelkipasztorok c. fejezet alatt olvashatjuk, hogy Kálvin tana Arad vidékén is utat tört magának.

Az egyházmegye aradi vidékén Péter temesvári főispán a Petrovics szinatra a toronyi Jaksich-kuriát jelölte ki.

Ez a Jaksich-birtokokkal a temesvári várhoz volt kapcsolva. Torony, - valamikor város - a csanádi egyházmegye területén, a mai Dombegyház közepében terült el.

27. JUHÁSZ Kálmán

Egy dél-alföldi hiteleshely kiadványai. Aradi regesták. Gyula. 1963, 62 p[2]. 20 cm.

A tanulmányból megtudjuk, hogy az aradi hiteleshely hatásköre Békés megye területére is kiterjedt. A hiteleshely hatásköre két nagy ügykörre terjedt ki.

Ezek voltak:

1. Az előtte létrejött jogügyletek oklevélbe foglalása.

2. A bíróságokon kívül végzett peres eljárások.

A 375. tételből Dombegyházára vonatkozóan megtudhatjuk, hogy az 1463. VIII. 9.-én az aradi kpt. előtt Szilágyi Erzsébet nevében tisztartói tiltakoztak az ellen, hogy a király - többek között - Dombegyház aradm. falvakat Albert csanádi püspöknek, vagy bárki másnak eladományozza.

Dombegyház településtörténeti kialakulásának megismeréséhez feltétlenül ajánlott m^l.

28. JUHÁSZ Kálmán

Hajdani monostorok a csanádi egyházmegyében. Kiad. a Szent István Akadémia. Bp. 1926, 182, [1]p. 21 cm.

Azokat a monostorokat szándékozik röviden ismertetni, melyek a saját koruk szellemében egyik szakaszát képezik a csanádi egyházmegye történetének.

Izsómonostor ismertetésénél olvashatjuk a következőket:

"Ismeretes, hogy a középkorban a legtöbb birtokos kápolnát vagy templomot, olykor monostort épített jószágán. A helység, vagy monostorfalu a nevét többnyire az egyház védőszentjéről, néha a templom alakjáról, színéről és egyéb tulajdonságairól kapta. "

Az egyéb tulajdonságok között említi, hogy

- "Dombegyház dombon emelt egyházától kölcsönözte nevét."

29. KARACSONYI János

Békésvármegye története. Magyarország ezeréves fenállásának ünnepére Békésvármegye Törvényhatósági Bizottságának megbízásából. Gyula. 1896,

1. köt. 552 p.

2. köt. 342 p.

3. köt. 260 p.

A 3. kötet VII. fejezet a következő fontos adalékkal szolgál Dombegyház történetéhez:

- a végvári évek 1552-1566-ig fejezetben olvashatjuk, hogy a " végvári harcokban az eltűntek, vagy a János Zsigmondhoz pártoltak javai a gyulai vitézeké lettek. Ha az ilyenek nem voltak elégségesek, addig konyörögtek a királynál, míg a megszakadás címén a kincstárra szállott, vagy egyébként a kincstárhoz tartozó falvakból adott nekik egyet-mást.

Igy kapta Kaszteliánfy Kristóf Dombegyházát. "

30. KECSKEMETI Károly

Balsaráti Vitus János. 1961. 6p. Gépirat.

Balsaráti Vitus János orvos, költő Dombegyházán született 1529-ben nagylaki Jaksit Péter egyik itteni jobbágyának gyermekeként.

Tudományos körök úgy tartják nyilván, mint korának európai szinten egyik legnagyobb elmélyét, ki nagy volt, mint orvos-tudós, mint humanista költő és a pataki főiskolára kerülvén a reformátorok munkáját is segítette.

Az első fejezetben a korabeli szülőfaluról, Dombegyházáról olvashatunk. Igen értékes, használható adatokat tartalmaz, majd életrajzának és munkásságának ismertetése következik. Ismerteti a humanista költő meglévő dokumentumait, amely a Magyar Tudományos Akadémia kezelésében lévő Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központban található meg. Végül közli a felhasznált forrásműveket. Nem tudományos igényű.

31. KÖRMENDI János

Adatok a Csanád megyei dohánykertész közösségek történetéhez 1843/44-ben.

= Békési Műt. 1973. 2 sz. 206-218 p.

A dolgozat témája az 1843-as jobbágyfelszabadításhoz kapcsolódik. Megpróbál rövid összefoglalást és néhány új adatot szolgáltatni a régi csanád megyei eszeliérség, elsősorban a kertész közösségek lakói történetéhez.

Az 1840-es évek konjunkturális időszakával függött össze Csanád, Békés megye partosabb, száraz térségein is a dohánytermesztés és kezdődött a dohánykertészek tömeges telepítése.

A telepítést vagy a kincstár végezte, vagy valamelyik nagybérlő, ez a közvetettút: mint például Marcsibányi-Dobegyhás, Bánhidya-Dobegyhás, Kövér-Novácsháza stb.

E két forma közül a nagybérlők által létrehozott telepek a korábbiak. A kincstár csak 1843/44-ben kezdi meg a kertészek toborzását és telepítést.

32. KÓVÁRI E. Péter

Barásdákba írt történelem. Dokumentumok és vallomások a dombegyházi Petőfi tsz.-ben egyesült termelőségvetkozók negyedszázadáról. Békéscsaba. 1974, 195 p. 20 cm.

A könyv első fejezete a múlt idézésével kezdődik 1446-1944-ig, majd "Így kezdődött" című fejezetben a község első termelőségvetkozói megalkulásának körülményeit, az eredményeket, nehézségeket válaszolja fel.

Az "Egy falu- egy tsz. című fejezet pedig a község különálló termelőségvetkozói egyesülését ismerteti.

Végül a "Három falu-egy tsz. c. fejezet, a három község termelőszövetkezeteinek egyesüléseinek történetét mutatja be. A kötet végén képeket közöl a tsz. életéből.

33. KRISTÓ Gyula

Olvasókönyv Békés megye történetéhez. I. A honfoglalástól 1715-ig. (Forráskiadványok a Békés megyei levéltárból) Kiad. a Békés megye Tanácsának VB. Művelődésügyi osztálya. Békéscsaba. 1967, 28 cm.

A mű a "Forráskiadványok a békés megyei levéltárból" sorozat több kötetre tervezett első darabjaként hagyta el a nyomdát. Összesen száz szemelvényt tartalmaz, amely igyekszik átfogó képet adni a megye főként középkori történetéről.

Községünkkel kapcsolatban olvashatjuk, hogy "Mátyás király a teljességgel Arad megyében lévő és fekvő Dombegyház királyi birtokot, amely Lippa várához tartozik, eme vártól elkülönítvén, anyjának Erzsébet úrnőnek ajándékozta, örök jogon és visszavonhatatlanul."

34. LAKATOS Pál

Adatok Békés megye délkeleti részének településtörténetéhez a honfoglalás koráig, különös tekintettel Nagykamarás és Hegyesegyháza községekre.

= Békési Élet. VII. évf. 1972. 1 sz. 33-46 p.

Községünkről a következő információkat szolgáltatja:

"Dombegyházán Bodrogkeresztúri kultúrába tartozó leleteket találtak, amelyek valószínűleg egy sírból származnak.

I.e. első évtizedeiben új néptömegek jelentek meg a Kárpát-medencében. Feltehetően a rómaiak hívására költöztek az Alföldre az addig a Duna - torkolatvidéke táján és a mai román síkságon lakó szarmata-jazágok.

Vidékünk majdnem minden községében kerültek elő szarmata leletek, Dombegyházán is.

35. MADAY Pál

Békés megye városainak és községeinek története. Kiad. a (Békés megye Tanácsa VB.) Békéscsaba. 1960, 512 p. 24 cm.

A könyv két fő részből áll. Az első a községek és városok történetét mutatja be, a második bibliográfiai rész, utóbbiban nem szerepel Dombegyház.

Községünkről rövid történetet közöl, melyben a község telepítésének és fejlődésének lényeges elemeit dolgozza fel. Ismerteti a település fejlődésével kapcsolatos legfontosabb politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális adatokat.

36. MÁRKI Sándor

Aradvármegye és Arad szabad királyi város története. Kiad. a Monográphiai Bizottság. Arad. 1895, 28 cm. 2. rész 911 p. A török hódoltságtól napjainkig.

Részletesen ismerteti a megye városainak és községeinek történetét. Korabeli stílusa miatt érdekes olvasmány.

149. lapon olvashatjuk, hogy " Dombegyház különben többnyire Csanádban, ekkor azonban Aradban említett falu felét 1654-ben özv. Pajzsgyártó Mihálynétól, Tisza István vette zálogba. Másik fele már 1652-ben az övé volt."

199. lapon A népvándorlás kora Aradvármegyében címszó alatt

községünkkel kapcsolatban olvashatjuk, -" a megyében lévő halmokat helyenként hun halmoknak nevezi a nép, némelyiket Attila halmának is.

Dombegyházán - ma Csanádnak, a középkorban Aradnak e falujában keresi Attila sírját, s meg-meg bolygatja halmát a mesés vas, ezüst és arany koporsó kedvéért. Ebben csak megerősíthette az ott talált Attila-pénz, nem gondolván vele, hogy ez csak e századbeli gyártmány."

"Dombegyház ma puszta, Battonyától ÉK-re. Nevét, vagy a kunhalmoktól, vagy egy Aradban már 1329-ben említett Dombó nevű egyéntől vette.

1437 a Herczeg

1454 a Hunyadi

1455 a Bothos

1463 a Szilágyi

1485 a Jaksics

1459 a Kasztellánffy családé. Többnyire Aradhoz, 1498-tól kezdve azonban inkább Csanádhoz számították. "

37. NÁVAY Imre

Csanád vármegye szabályrendelete. Makó. 1885, [Gömöri ny.]
221 p. 22 cm.

I. fejezet. Csanád megye területének járások szerinti felosztásáról.

Battonyai járáshoz tartozott a dombegyházi körjegyzőség:

a, Marezibányi-Dombegyház

kis község Dombegyház pusztával

b, Mattencloit-Dombegyház

kis község

c, Református-Dombegyház

kis község

II. fejezet. A választókerületek alakításáról

Választókerületek a következőleg alakittatnak:

Tornyai kerület, választ 6 biz.tagot. Ide tartoznak: Torna
n. város és a dombogyházi körjegyzőség, Választási hely Torna.

38. PALUGIAY Imre

Békés-Csanád, Csongrád és Hont vármegyék leírása. Pest.
1885, 828[3] p. 24 cm.

Békés és ezzel egyesített Csanád vármegye leírásánál a
battonyai járás kertészközségeinek felsorolása alatt találjuk
Dombogyház leírását.

1., Marcsibányi-Dombogyház kertész község 1817. évben tele-
pítettett Marcsibányi Márton által.

2., Bánhidyi Dombogyház kertész község 1819. évben telepítettett
Bánhidyi Albert által.

3., Nyéki Dombogyház község 1814. évben telepítettett.

Dombogyház puszta kiterjedése 17 736 hold. Ezen dombogyházi
pusztán a fent említett három község telepítettett.

39. RAINAY Miksa

Dombogyházi különleges formájú koponyák. Gépirat. 1p.

A 376/1966 lelt.sz. jelentés a következőket tartalmazza:

Dombogyház-Kunágota között vezető kövesút és a Csáigányka-ér
keresztosódásánál fekvő halomból (homokkitermelés során) több
csontváz, régi edények, csontnyílhegy került elő.

40. RADNAY Mikes

Attila nyomában. A dombegyházi Attila hagyományról.

= Békés megyei Népjátság. 1964. 33. sz. 10. p.

Folytatása: 1964. 39. sz.

1964. 45. sz.

1964. 51. sz.

Dr. Radnay tanulmányának első részében a következőket fejti ki : Attila sirjának helye és eltemetési módja körüli vita napjainkig eldöntetlen. Megállapítja, hogy lényegében csak két hasai községünk versenghet abban, hogy hol temethették el Attilát. Ezek: a., a dunántúli Keveháza

b., a Békés megyei Dombegyház

A folytatásban megjelenő további cikkekben a szerző az ellentétes helymegjelölésekkel foglalkozik és idézetekkel bizonyítja, Attila temetkezési helyével kapcsolatban a régészek, történészek között teljes a bizonytalanság. Ezek után a szerző megkezdi felsorakoztatni azokat az érveket, melyek alapján úgy véli, Attila sirja komolyan kereshető a dombegyházi körzetben.

41. SZABÓ Ferenc

Dél-Tiszántúli Munkásszerződések 1889-1944. Kiad. a Néprajzi Múzeum. Bp. 1966, 374 p. 20 cm.

/Néprajzi közlemények 11./

A kötet 81 válogatott Dél-Tiszántúli szerződést közöl az 1889-1944 közötti időszakból.

Dombegyházával kapcsolatban az első, a második és a harmadik szerződés foglalkozik.

első szerződésben: "Montagh M. és Fia urak, dombegyházi bér-

lők és anátfalvi lakosok, mint vállalkozó munkások között köttetett az 1889. évben, őszi és tavaszi termények learatására.

Második szerződés: "Tóth István, mint Nagyságos Nyéki Kisasszonyok, dombegyházi birtokosok megbízottja és felsorolt battonyai lakosok közt létrejött szerződés."

Ötödik szerződés: "1898. évi gabona learatás dombegyházi és más vidéki lakosok közt."

42. SZABÓ Ferenc

Dologház Gyulán 1857-1846. Békés megye helységeinek utcanevei a múlt század közepén. Szork. Dankó Imre. Gyula. 1961, 39 p. 20 cm.

A 36. lapon községünk múlt század közepén meglévő felosztását és utcaneveit találjuk.

Nyéki-Dombegyház /" van egy nagy Utcája Aradtól Pestre vezető Országut " /

1. Nagy Utca
2. Temető
3. Malom Utca

Marczibányi Dombegyház

1. Battonyáról Kurticsi Nagy Utca
2. Aradról vezető szolnoki vonal Kis Utca

Bánhidv Dombegyház

Zöld utca

43. SZABÓ István

Tanulmányok a magyar parasztság történetéből. Bp. 1948, 419 p. 20 cm.

A kötet hat tanulmányt tartalmaz csanád megyei eseményekről, melyek járásunkra is vonatkoztathatók.

A 345. lapon, A jobbágybirtok címszó alatt olvashatjuk, hogy " Csongrád megyéből több mint 300 aláírással fordultak az országgyűléshez figyelmet kérve helyzetükre.

A kevermesi, iratosi, dombegyházi szerződéses helységek előjárói - hivatkozva arra is, hogy ők is éppen annyi ujoncot állítanak, mint a földek tulajdonosai - földjeik tulajdonába való helyzetésüket kérték."

44. SZABÓ János

Ásatási jelentés a Dombegyház-Balku domb lelőhelyen végzett leletmentő ásatásról. 1975. 14. [43] p. Gépirat.

A 992/1975. lelt.sz. gépiratból olvashatjuk, hogy a község belterülete közelében, attól keletre, a kevermesi úttól északra levő halom földjének elhordását kezdte meg a helybeli termelő-szövetkezet és ezzel középkori objektumokat bolygattott meg.

A leletmentésre 1974. szept. 10-okt. 4.-e között került sor, melynek során középkori templom alapfalai kerültek elő.

Az alapfalak egy része mészhabarcba rakott téglalap, feltehetően a templom körüli temető kerítésének alapja.

Másrészük keményre dűngölt föld és tégladarabok egymásrarétegzésével készült, valószínűleg magának a templomnak az alapja.

A templomkörüli temető 12 sírja került feltárára. A szentélyzáródást a kezdeti munkaerőhiány miatt nem sikerült feltárni, így az egyetlen időrendi támpont az előkerült érem, Hunyadi János dénárja.

A halom körül található szórványos Árpád-kori és XIV-XVI. sz. edénytöredékek feltehetően középkori falu helyét jelzik.

45. SZABÓ János

Jelentés a Dombegyház-Cikóhalmon végzett helyszíni szemléről. 1973. 2,[3]p. Gépírat.

A 844/1974. múzeumi leltárszámon felvett jelentés a következőket tartalmazza: Szabó János régész-muzeológus bejelentés alapján feltehetően Dombegyház-Cikóhalom térségében helyszínelést végzett, ahol Hurguly Ferenc 1591-es veretű középkori ezüstpénzt talált.

A régész megállapítása, hogy a lelőhelyet érdemesnek látszik mélyszántás után újból felkeresni.

Rajz mellékletén ábrázolja a lelőhelyet.

46. SZENTKLÁRAY Jenő

A csanád egyházmegyei plébániák története. Temesvár. 1898, 74o, [2]p. 24 cm.

A 296. lapon olvashatjuk a következőket:

"Bassarág telepített puszta, (a Szárazér felé eső sikon az anyaközségtől 7,6 km-re dél felé) amit a törökök felgyújtottak, a lakosokat összefogdosták, s Vidalukácsot feleségével együtt rabságra vitték. Vidáék az alig három hónapos János nevű csecsemőjüket az égő házban feledték. A lángban álló házból egy emberséges török a csecsemőt bölcsőstől kivitte az utcára és ott hagyta.

Mikor a törökök elvonultak Vidáné fivére, Fodor Ferenc Dombegyházi lakos magához vette és megmentette az életnek.

Ebből a faluból lett a XVI. sz. nagyhírű tudósa és orvostudományi írója, Basarági Vida János, ki mint sárospataki tanár 1575. ápr. 12.-én halt meg."

47. Szövetkezetünk negyedszázada.

= Békés megyei Népujság. 1971. március 21.

A 11. oldalon közölt cikk megemlékezik a dombegyházi ÁFÉSZ. megalakulásának 25 éves jubileumáról, továbbá az alapító tagokról, akikről fényképet is közöl.

1963-ban egyesült a három község földművelésszövetkezete. Az egyesülés helyességét jól példázza az utóbbi évek eredményei, melyeket képpel is illusztrálva felsorol a cikk.

48. SZÓKE Béla

A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. Bp. 1962, Akad.Kiadó. 118 p. 29 cm.

/Régészeti tanulmányok 11./

A kiadványban az író a Kárpát-medence honfoglaláskori és kora Árpád-kori régészeti kataszterének, régészeti emléksanyagának csoportosítását, rendszerezését adja.

2. kötet. A Közép-Duna-Medence Magyar Honfoglalás - és kora Árpád-kori sírleletei. Leletkataszter.

Ebben a kötetben a 32. oldalon 241. tételszám alatt közösgünkkel kapcsolatban ezt olvashatjuk:

"Agyagedény; b. "hajkarika"; b. karperec.

- TM 28/1911 "

Bálint A. 26.-I/11.

49. TAKÁCS Lajos

A dohánytermesztés Magyarországon. Bp. 1964, Akad.Kiadó.
463 p. 24 cm.

A szerző bemutatja az összes helyet Magyarországon, ahol

foglalkoznak, vagy valaha foglalkoztak dohánytermesztéssel. A könyv érdekessége, hogy az 1850-es évektől történelmi konkrétumokat is közöl, de a dohánytermesztést is ismerteti (Gsanád, Arad és Békés megyei kertésszések) és a dohány felhasználásának pontos leírását is adja.

Az első telepítések c. fejezet alatt a szerző leírja, hogy Nyéky uraság Dombegyházát impopulálta ill. az előzőktől eltérő települést hozott létre.

A nagybórlók rendszeres telepítőtevékenységét e. vidéken 1813-tól számíthatjuk, s elhúzódott az 1920-as évekig.

50. TAKÁCS László

A helytörténeti-honismereti munka helyzete és feladatai a mezőkovácsházi járásban.

= Balogh György-Oltvai Ferenc-Takács László

A mezőkovácsházi járás helytörténeti-honismereti forrásai.

Kiad. a Járási Tanács VB. Mezőkovácsháza. 1969, 106 p. 22 cm.

A három szerző fontos módszertani kiadványának 7-33. oldalán találjuk Takács László művét, amely helyismereti kutatásokról ad képet.

Dombegyházáról a 40. lapon pontosan közli, hogy mikor, melyik megyéhez és melyik járáshoz tartozott.

51. TIBORI János

A felszabadult Békéscsaba másfél évtizedes története.

1944-1960. Kiad. a Békéscsaba Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága. Békéscsaba. 1961, 312 p. 19 cm.

A szabadság első napja Békés vármegye községeiben c. fejezetben Békés megye községeiről közli a következő adatokat:

- a település felszabadulásának napját (Dombegyház 1944. szept. 27.-én szabadult fel.)
- a MAF. megalakulásának napját (Dombegyházán 1944. nov. 14.-én alakult meg.)
- az MKP. életrehívóinak nevét és a választmányi tagok névsorát.

52. VAJDA Aurél

Békés megye helytörténeti térképének szöveges magyarázata. Békéscsaba. 1952, 53p^lét. 20 cm.

A helytörténeti térkép nem könyv a megye történelméről, hanem a legfontosabb történelmi tények szemléletes ábrázolása. Hat térkép található a füzetben.

A második térképről leolvashatjuk, hogy az őskorban, több évezreddel ezelőtt is volt már emberi élet megyénkben: plá. többek között Dombegyháza határában is.

53. VARGA Annamária

Középkori temető Dombegyház mellett. 1966, 1 p. Gépírat.

A szerző bejelentés alapján a Békés megyei Múzeumigazgatóság felkérésére 1966. ápr.19.-én szemlét tartott a Dombegyház-Kevermesesi műút baloldalán, Dombegyháztól 2000 m-re, ahol a neozóhegyesi cukorgyár földmunkát végeztetett.

A földmunka során NY-K-i tájolású, nyújtott csontvázas sírok kerültek elő. A helyszíni szemle során megtalálták az elpusztított sírok embertani anyagát, koporsók nyomát, néhány vas koporsószeget. A jelenséget a leletekkel együtt középkorinak

határozták meg. A domb területén a kitermelt földben néhány jellegtelen ősmori cserép is előkerült.

A megmentett leleteket a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban szállították.

54. VIKTORS Ernő

Csanád vármegye 10 évvel Trianon után. Csanád vármegye és az egyelőre egyesített Arad és Torontál vármegyék revíziós emlékalbuma. Összeáll.: - - . Gyula, 1929, Kultúra Könyv és Lapkiadó. 528 p. 24 cm.

Dombegyházáról a 201. lapon rövid községtörténetet közöl, majd fényképpel illusztrált rövid életrajzot ad tizennégy személyről.

Ertökös adatokat közöl, de erősen nacionalista szemléletű. Ezért csak kritikával kezelhető.

55. VIRÁG Ferenc

Török hódoltság Gyula térségében. Kiadó a Békés megyei Lapkiadó Vállalat. Békéscsaba, 1960, 103 p. 19 cm.

Községünkről a 70. oldalon olvashatjuk, hogy mivel gyakran váltak üressé a falvak az örökös pusztítás miatt, -községünket is többször porrá égette a török - a termelés folytonossága elengedhetetlenné tette a munkaerő újratelepítését és így bizonyos fokú termelési biztonság megteremtését.

Igy kerül sor 1641 után néhány év múlva arra, hogy Ali olajbógnagy magyar, szász és román telopesei kezdtek új életet Dombegyházán is.

A 91. oldalon arról olvashatunk, hogy a töröktől elhagyott, teljesen elnéptelenedett vidéken - Dombegyházán is - vásárhely

folduzzadt lakossága legeltette jószágait.

3. GAZDASÁGI ÉLET

56. Beszámoló a járás területfejlesztésének koordinációs tevékenységéről. [Összeáll.] (Csépreghy Elemér.) Mezőkovácsháza. 1968, 6 p. Hási soksz.

A járás területe a regionális besorolás alapján a mezőkovácsházi járás területe a szegedi régióközponthoz és az orosházi alrégióközpont vonzási körzetébe tartozik. A regionális törvényben Dombegyház mezőgazdasági jellegű falukörzet, központ, melyhez Kisdombegyház és Magyardombegyház tartozik, mint mellekfalu.

57. Békés megye 30 éve. (szerk. Daniss Győző, Sacc Ervin.) (Szolnoki Nyomda Vállalat.) 1975, 598 p. 24 cm.

A kötet bemutatja Békés megyét, a "Viharsarok" helyét, múltját, perspektíváját.

Szerkezeti felosztása település-nagyságrendet követ. Dombegyház a 439. oldalon Három község termelőszövetkezete című címszó alatt szerepel.

A szerző közli a település legfontosabb demográfiai adatait majd a községben megalakult termelőszövetkezetek kezdeti nehézségeit és fejlődésüket.

58. Feljegyzés Békés megye településhálózat fejlesztési tervének mezőkovácsházi járásra vonatkozó regionális szerepköréről. [Összeáll.] (Csépreghy Elemér.) Mezőkovácsháza. 1972, 9 p. Hási soksz.

A Járási Tanács tervében a járásra vonatkozó adatok között olvashatjuk, hogy Dombegyház, Kaszaper, Magyarbánhegyes községek részleges alsófoku központok, melyek leggyakrabban a lakosság igényei szerinti alapfoku ellátást hivatottak biztosítani. Ezek azok az intézmények, amelyekből számszerint a legtöbbre van szüksége és amelyek könnyűszerrel megközelíthetők. Viszonylag szűk vonzáskörzetet látnak el.

59. Források a magyar népi demokrácia történetéhez. (Főszerk. Réti László.) (Kiad. az) (Új Magyar Központi Levéltár Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium.) (Bp.) Kossuth Kiadó. 24cm

II. kötet. Dokumentumok a magyar mezőgazdaság történetéből. 1945-1948-ig Összeáll. és bev. Káposztás István. 1977. XXVII, 914, [2] p. 24 cm.

A könyv részletes adatokat tartalmaz Magyarország településeinek mezőgazdaságáról.

Dombegyházáról megtudhatjuk a Szarvasmarha-tenyésztés c. fejezet alatt, hogy Csanád vármegye területén a köztenyésztésben és a magántenyésztésben mindenütt magyartarka fajtájú szarvasmarha van.

Dombegyházát megemlíti a szarvasmarha törzskönyvelése a vármegye 42 községe között.

A Csanád vármegyei gazdasági felügyelőség jelentésében elismeréssel emlékezik meg a dombegyházi földművelésszövetkezetről.

60. Hataidő előtt négy hónappal megvalósult a 36 millió forint-
os beruházási program Dombegyházán.

= Békés megyei Népujság. 1967. szept. 5.

A cikkből megtudhatjuk, hogy negyedik éve tart a nagyarányú építkezés a dombegyházi Állami Gazdaságban, ahol 36 millió forintos beruházással épült fel a korszerű komplett sertéstelep és szarvasmarha telep.

Az Állami Gazdaság saját építőbrigádja a Nagy Okt. Szoc. Forr. 50. évfordulójára tett felajánlásként határidő előtt négy hónappal elkészült a munkákkal.

61. IRÁNYI Dezső

Békés megye ismertetése és utikönyve. Kiad. a Hazafias Népfront Békés megyei Bizottsága. Gyula. 1958, 87 p. 20 cm.

Békés megye gazdasági földrajzának részletes elemzését és a tárgyidőszak gazdasági életét, valamint nevezetes helységeit mutatja be a könyv. Főleg a megye városait ismerteti részletesen.

Dombegyházával kapcsolatban említést tesz arról, hogy van állami gazdasága, amely mint szocialista szektor magas fejlettséget ért el.

Földrajzi érdeklődésű olvasók hasznos információkat találhatnak a megye növény-és állatvilágáról, településviszonyairól és közlekedéséről.

62. KECSKEMÉTY Károly

A dombegyházi Fetőfi Termelőszövetkezet.

= A termelőszövetkezetek története. Bp. 1967. Kiad. a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat. 364 p. 20 cm.

A termelőszövetkezet történetét Kecskeméty Károly nyugdíjas tanító írta meg, aki 42 évig tanított a faluban. Jól ismer-

te az itt élő embereket , részese volt a község életének. Amit leírt azt a termelőszövetkezet eokat tapasztalt vezetői mondták el.

Bevezetőjét a község felsszabadulás előtti gazdasági viszonyaival kezdi, majd Így kezdődött című fejezetében a termelőszövetkezet megalapításának, majd az ellenforradalom utáni helyzet nehézségeit rögzíti, s legvégül az elért eredményeket közli.

63. KECSKEMÉTY Károly

A négy gebétől a kormánykitüntetőig. Nyilatkozatok és adatok a dombegyházi Petőfi MGT SZ. 14 éves történetéről. 19 [5] p. Kézirat.

Mint a cím is jelzi, az eseményeket a termelőszövetkezet alapításától 1949-től, azt a 14 éves fejlődést ábrázolja, amelynek felfelé ívelő pályáját kormánykitüntetés fényjelsi.

A kézirat több fejezetben dolgozza fel a termelőszövetkezet történetét, ezek a következők:

-Földosztás után

-Így kezdődött- beszélgetések

-Néhány adat a dombegyházi "Petőfi MGT SZ" életéből

-Grafikonok (taglétszám, földterület, egy főre eső szántóter, munkaegység értékének alakulása)

A műben kitér községtörténeti részletekre is.

64. KASNYIK Judit

Nyereséggel zárta az 1964. évet a dombegyházi Állami Gazdaság.

- Békés megyei Népujság. 1965. 68. sz.

Kovács Ferenc a dombegyházi Állami Gazdaság igazgatója termelési értekezleten tájékoztatta a résztvevőket a munkaerő-gazdálkodásról, a terv teljesítéséről, a különböző területeken elért eredményekről.

A beszámolót vita követte, majd jutalmak, Kiváló Dolgozó jelvények ill. okleveleket adtak át (felsorolja a neveket is).

65. MAJOR Lajos

Negyvenhét termelészövetkezet összefogása, Tsz.-közi társulás ciroktermesztésre és értékesítésre.

= Népszabadság. 1968. július 2.

Hazánkban évente mintegy 9-10 ezer holdon termesztenek sűrűcirkot, melynek 90-95 %-a Békés megye déli részén terem meg. Evtizedekkel ezelőtt nem véletlenül lett a cirok hazája ez a vidék, hiszen itt a legalkalmasabb a klíma e trópusi eredetű növénynek. Ezen a tájegységen 47 termelészövetkezet foglalkozik e kéthasznú növény a cirokszakáll és a cirokmag termesztésével.

A többi között a Kunágotai Bercsényi tsz.-ben 800, a magyarbánhegyesi Egyetértésben 650, a dombegyházi Petőfi tsz.-ben 600 holdon termelnek cirkot.

66. OLTVAI Ferenc

A battonyai járás mezőgazdaságának helyzete 1945-ben.

= Békési Élet. 1970. 1. sz.

A battonyai járás az 1950-ben megszűnt Csanád megye délkeleti felén a magyar-román határ mentén terült el. 1914-ben a járás területe 76890 kat. holdra terjedt, 32700 lakosa volt

és mintegy 6334 épületben laktak az emberek.

A járás székhelye a közel 13500 lakosu Battonya volt.

Dombegyház 12760 kat.hold. területtel rendelkezett. Dombegyház községnek, mint körjegyzőségnek tagja volt a csekély határu Magyarombegyház kisközség.

A 41. lapon olvashatjuk, hogy a battonyai járásban ápr.5.-én kezdték a földosztást.

Dombegyházán 1326 igénylő jelentkezett. Ápr. 18.-án már be is fejezték a műveletet és a hatóságok nyilvántartása szorint Dombegyházán 959 családnak 4637 kat. holdat osztottak ki, 10 kat.hold volt a felső határ, amit az arra rászorulóknak ki tudtak adni.

67. PAPP Tibor

Huszóves a dombegyházi Állami Gazdaság. [Szegedi Ny.] [1970],
26 p. 23 cm.

A gazdaság fenállásának 20 éves évfordulójára készült a kiadvány. Célja, vázlatos áttekintést adni az állami birtok kialakulásáról, a kezdeti évek próbálkozásairól, a fejlődés nehézségeiről, viharairól, az elért eredményekről és a jövő célkitűzéseiről.

68. PELLE Ferenc

Matematikai feladatok Békés megye életéből. Kiad.a Békés megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya és a Pedagógus Továbbképzési Intézet. Békéscsaba. 1975, 160 p. 22 cm.

Több mint 600 matematikai feladatot tartalmaz a kiadvány. Nemcsak a matematika tanításhoz, hanem a helytörténeti ismeretek gyarapításához is hasznos ismereteket közöl. A feladatok

témáját a megye gazdasági életéből meríti.

Célja, hogy az ált. isk. matematika tanításához közelebb kerüljön a mindennapi élet, a tanulók ismerkedjenek a munkával, a munka eredményeivel és szűkebb háttérrel.

Dombegyhászárról igen értékes adatokat közöl a gazdasági élettel kapcsolatos feladatokban.

Helytörténeti kutatáshoz, iskolai oktatáshoz egyaránt jól használható segédanyag.

4. MOZGALMI ES TÁRSADALMI ÉLET

69. Adatok Békés megye községeiről. Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal Békés megyei Igazgatósága. Békéscsaba. 1968, 158p
28 cm.

A könyv a megye községeiről - köztük Dombegyhászárról - feladott adatokat tartalmazza az 1967. jan.1-i közigazgatási beosztásnak megfelelően.

Az állapotadatok 1965 végére vonatkoznak.

Tartalmi felosztás:

- fontosabb megyei adatok
- fontosabb mutatók községenként
- népesség
- fejlettségi színvonal

A kötet hasznos segítséget nyújt a dombegyházi 1960-as évek első felének megismeréséhez.

70. BEOSEI József

Békés megye külterületi népessége.

= Békési Élet. 1973, 3. sz.

A tanulmány foglalkozik a külterületi lakott helyek kifejlődésével és a külterületi népesség alakulásával a megye járásában. A megye minden járásáról közöl adatokat.

A 437. lapon a mezőkovácsházi járás népességének alakulásáról közölt adatok között Dombegyház adatai a következők:

- bolterületi népesség 1960-ban	3627,	1970-ben	3215fő.
- külterületi népesség	"	<u>305.</u>	" <u>142fő.</u>
■ összes népesség	"	3932fő	" 3357fő.

71. Békés megye 1913-1919-ben. Válogatott dokumentumok. Szerk. Szabó Ferenc - G. Vass István. Békéscsaba. 1968, 117, [6]p. 21 cm.

A kiadvány célja, hogy az 1918. évi polgári demokratikus forradalom, a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulása és a Tanácsköztársaság győzelmének 50. évford. alkalmából segítséget nyújtson az ismeretterjesztő tevékenységhez, az iskolai tanításhoz, a népműveléshez, a fél évszázaddal ezelőtti események megyénkbeli tényeinek megismeréséhez.

A kiadvány 25. oldalán a Békés vármegye alispánja által írt levélben községünkkel kapcsolatban a következőket olvashatjuk:

- " a ninostelenség, a hosszú háború miatti elkeseredettség és az alapvető élelmiszerek hiánya miatt Dombegyházán és másutt is az uradalmaktól élelmiszert, főként gabonát vittek el a nélkülözők. Az események során a túlfeszített hangulatban, helyenként halálos áldozatok is estek, nemegyszer ártatlan emberek személyében."

72. Békés megye 30 éve szabad. Kiad.a KISZ, Békés megyei Bizottsága. [Békéscsaba.] 1975, 55 p. 23 cm.

A könyv használható adatokat és eseményeket rögzít a megye felszabadításáról. Értékes az a fejezet, amely Békés megye társadalmi, gazdasági helyzetét és fejlődését mutatja be az elmúlt 30 esztendőben.

Községünkről azt olvashatjuk, hogy a battonyai járáshoz tartozott 1949-ig. Dombegyház, dr. Weil Emilnek, az illegális Kommunista Párt egyik vezetőjének szülőhelye, ismert volt baloldali beállítottságáról.

A felszabadulás előtt illegális kommunista sejt is működött a községben.

A 25-26. oldalakon térkép (községünk is feltüntetve), mely a szovjet seregtestek megindulását mutatja Battonya körzetében. Történelmi érdeklődésű olvasók és helytörténeti kutatók haszonnal forgathatják.

73. Békés megye statisztikai évkönyve. Kiad.a Központi Statisztikai Hivatal Békés megyei Igazgatósága. Bp. 1960-[évente megjelenő kiadvány, változó terjedelemmel.] 22 cm.

Sok hasznos adatot tartalmaz a megye összes településéről, így Dombegyházáról is. Részletes és alapos feldolgozásokat tartalmaz az 1960-tól évente megjelenő kiadvány.

Dombegyház a mezőkovácsházi járás alatt, községsoros mutatóknál található minden kötetben.

A megye összes településeiről közli a legfontosabb statisztikai adatokat. Dolgozatok, statisztikai és szociológiai felmérések készítéséhez elengedhetetlen mű.

74. Békés megye településhálózatának fejlettsége regionális szerepkörök és vonzáskörzetek szerint. A települések fejlődése 1960-1970. Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal Békés megyei Igazgatósága. Békéscsaba, 1972, 109 p. 29 cm. Házi soksz.

A kiadvány Békés megye településeinek a fejlődését tartalmazza a címben jelzett időszak alatt. Foglalkozik a közigazgatási, települési szerepkör és vonzáskörzetek kialakításával.

Utmutatást ad a negyedik ötéves terv telepítés politikájához. Bemutatja a fejlődést, az ágazati mutatók alakulását. Alkalmas a tanácsi terület ellenőrző munkájához és a helytörténeti kutatómunkához.

Pontos községsoros mutatói alapján a községtörténet feldolgozásához alapvető mű.

75. Csongrád megye forradalmi harcosainak életrajzi gyűjteménye. Kiad. a MSZMP. Csongrád megyei Bizottsága. Szeged, 1973, 110 p. 20 cm.

Az életrajzi kiadvány elsősorban azoknak a forradalmi hagyományokban gazdag munkás harcosoknak az életrajzi adatait és fontosabb tevékenységét tartalmazza, akik a megyében születtek, ill. munkálkoztak az ügy győzelemre viteléért.

A 61. lapon olvasható, hogy Longyel János a munkásmozgalom kiemelkedő harcosa Dombegyházán született 1881-ben. A falusi nyomor elől Szegedre került cipészinásnak, munkásmozgalmi tevékenységét is itt fejtette ki.

Sirja az alsóvárosi temetőben van, amit 1957-ben emlékművel jelölt meg a pártszervezet.

76. A Csongrád megyei Munkásmozgalom 1917-1919 aug. 1. sz. k. és bev. Csál Endre. Kiad. a Magyar Szocialista Munkáspárt Csongrád Megyei Bizottsága és a Csongrád Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága. Szeged. 1969, 587 p. 24 cm.

A proletárszavazatok száma Csanád megyében c. fejezet alatt olvashatjuk, hogy Dombegyház és Magyarombegyház esetében (3902 és 493 lakosból) a szavazatok száma 1001 volt.

77. Dokumentumok az 1918-19-es forradalmak történetéhez a volt Csanád megyéből Békés megyébe került területekről és Gyula városáról.

(Dokumentum másolatok a Szegedi Állami Levéltárból.)

120 p. 27 cm. Gépírat.

A gépíratban községünkről a következő levéltári másolatot közli: Dombegyház község elöljáróságának jelentése a Csanád megye alispánjához, az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság eseményeiről. A jelentésből fény derül arra, hogy községünkben 1918. nov. 2.-án este a nép csoportosulni kezdett, majd a frontról hazatért és jórészt fegyverrel ellátott katonák bátorításából, fosztogatta az üzleteket.

A fosztogatást másnap a heti piac alkalmával összogyúlt tömeg folytatta, mire a csendőrség lőtt, s három halott és több sebesült lett. Ezután a fosztogató tömeg szétszaladt, de később ismét gyülekezni kezdett, s Aradról 30-40 főből álló nemzetőrség lett kivezényelve.

Hamarosan Dombegyházán is megalakult a 60 főből álló nemzetőrség. Nov. 9.-én megalakult a hazatért katonák kívánságára a "népjóléti bizottság."

78. Emlékezés Weil Emilre, Szerk. az Országos Orvostudományi Könyvtár Igazgatója. Kiad. az Orvostudományi Dokumentációs Szolgálat.

= Horus. 1967. 16. sz.

A Fővárosi Tanács Uzsoki utcai vezető kórházát 1967. július 2.-án Weil Emilről a magyar munkásmozgalom nagy orvos alakjáról nevezték el. Ez a cikk dr. Szabó Zoltán egészségügyi miniszternek ebből az alkalomból mondott beszédét tartalmazza.

Megtudhatjuk a cikkből, hogy dr. Weil Emil a visszaemlékezés, az élmények közlésének egy meghitt órájában így beszélt gyermek és korai ifjúsága éveiről munkatársa egyikének:

"Apám, ha nem kötött az iskola és a tanulás, rendszeresen elvitt magával a szegénysorba, ahol dombegyházi zsellérek éltek. Nem egyszer négy család élt egyetlen kis szoba négy sarkában meghúzódva. A szegény emberek megszokták, hogy én apámmal együttjárom. Ismertek.

Gyermekeikkel hamar megbarátkoztam. A szülői ház a kultúra előiskolája volt számomra, ahol apám gondolatai és később könyvei csiszoltak. De segítségével ugyanakkor kijártam azt a másik iskolát is, ahol a fő tantárgy a nyomor volt."

Kortörténeti értékű, mivel visszaemlékezésében közösségünkre vonatkozó adatokkal szolgál.

79. Az 1941. évi népszámlálás. Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal. Bp. Stat. Kiadó. 28 cm.

1. Foglalkozási adatok községek szerint

2. Demográfiai adatok községek szerint

Az 1941. évi népszámlálás adatanyaga népességi, társad.-i és gazd.-i szempontokból egyformán nélkülözhetetlen kiindulópont, összehasonlítási alap és így kortörténeti értékű. A közölt

adatokat megyénként, azon belül településenként sorolja fel betűrendben.

Községünkre vonatkozóan is számos adatot közöl.

80. Forradalmár elődeink. (Szerk. és bev. Bakó Ágnes.) Bp.1970, 329 p. 20 cm.

A kötet rövid lexikális adatokat tartalmazó életrajzi írásokból áll, irodalomjegyzékkel kiegészítve.

A legfontosabb adatokat (párttagság kelte, fontos funkciók, letartóztatások időpontja stb.) közli.

A 305. lapon Dombegyház szülötte Dr. Weil Emil a munkásmozgalmom kiemelkedő harcosa rövid életrajzát közli.

81. Forradalmi, munkásmozgalmi, felszabadulási emlékhelyek Békés megyében. Kiad a Hazafias Népfront [Békés megyei Bizottsága.] [Békéscsaba. 1977.] 20 p. 20 cm.

Békés megye többszáz forradalmi, munkásmozgalmi, felszabadulási emlékműveit, emlékhelyeit gyűjtötték össze a kiadó szervezetek 1977-ben. E gyűjteménynek egy részét jelentették meg a kiadványban.

Dombegyházáról:

- A községi temetőben Emlékmű van a "Szovjet hősök emlékműve"

- Felszab. ut 3 sz. Határórség épületén emléktábla van elhelyezve.

"Bozvári Imre határőr alhadnagy emlékére, aki ezen az őrsön teljesített szolgálatát és 1956. okt. 25.-én Budapesten, a néphatalomért az életét áldozta az ellenforradalmárokkal vívott harcban."

- a községi Művelődési Ház falán elhelyezett emléktábla felirata: " Ezt a Művelődési Házat dr. Weil Emilről (1897-1954) községünk szülöttéről, a munkásmozgalom kiemelkedő harcosáról neveztük el a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának 50. évfordulóján.

Dombegyház, 1968. november 23. "

82. Hollósi Kornélia. [Összeáll.: Tóth Ferenc.] Cikksorozat.

18. sorozat. Visszavonulás.

= Csongrád megyei Hírlap. 1978. július 2.

A cikksorozat a nemzet nagy énekesnője születésének 150. évfordulójára jelent meg. A 18. sorozat a világhírű énekesnő visszavonulásának körülményeit örökíti meg, melyben községi vonatkozás is található.

"Hollósy Kornélia, elintózvén Pesten mindent, családotól végleg hazaköltözött a Csanád megyei Dombegyházra. Dombegyház Pest után a világ végét jelentette, még vasúti állomása sem volt.

A dombegyházi gazdaság nem esett messze a községtől, rajta egy földszintes lakrészből álló kúria, amely nem hivatkozott díszes külsőséggel, abban az állapotban volt, ahogyan azt az előző tulajdonos átadta Lonovicséknak.

A kúriát szép park vette körül, benne hatalmas fák, távolabb gazdasági épületek, cselédlakások. Az öreg gyümölcsfák között szőlő és rózsalugacok, veteményes, ribizli-, egres- és nála-erdő.

Hollósy Kornélia 1890. febr. 10.-én hétfőn este hat órakor halt meg, áldozatul esve az Európa-szerte elterjedt influenza járványnak. "

Fényképet is közöl a dombegyházi Lonovics-kuriáról. Ez azért

is jelentős, mert ma már nincs meg az épület, sajnos már lebontották.

83. JOC Imre

Csanád-Arad-Torontál vármegyék 10 évi népmozgalmi adatai. Kiad. a Csanád vármegye Közönsége. Makó. 1931, 103 p. 22 cm.

Az író vármegyei főorvos, a vármegyéknek 10 évre vonatkozó népmozgalmi adatai (1920-1929) szakszerű és alapos feldolgozásban, részletekre kiterjedve elemzi. A könyv a házassági, születési és halálozási anyakönyvek adatai alapján készült. Részletezi az aktuális betegségeket, a halálozást és a természetes szaporulatot.

A statisztikai részben községekre bontva pontos adatokkal ugyanazok szerepelnek a lakosok számával, a község területével, ennek megoszlásával és sajátosságaival kiegészítve.

Községünkre vonatkozó adatokat 50-78- 79. oldalakon találhatunk.

Legvégül a Rangsorok részben az egyes községek olyan sorrendben követik egymást, amilyen mértékben jó, kevésbé jó, vagy rossz abban a községben a címben feltüntetett időnőny 10 év alatt.

Dombegyház község neve szerepel minden cím alatt.

A könyv a korabeli tudományos szintnek megfelelő munka, érdekes és meglepő következtetésekkel.

Pontos adatai révén helytörténeti kutatómunkához használható, de mindenki számára érdekes olvasmány.

84. **KORBULY Domokos**

Nemzet csalóánya.

= Élet és Tudomány. 1977. 30. sz.

A cikkben közösségünket is érintő eseményt közöl:

"Amikor 1862-ben Hollósy Kornélia végleg búcsút mondott a Nemzeti Színháznak, vidéki körútra ment, huszónöt magyar városban lépett fel jótékony céltű hangversenyeken vagy operaelőadásokon. 1864-ben színpadi ruhatárát szétajándékozta pályatársnői között és Dombegyházára költözött. Ezután már csak egy-egy emléktűnépélyen jelent meg. Influenzajárvány vitte sírba 1890-ben."

85. **Községeink főbb adatai 1960-1964. Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 1966, 347 p. 18 cm.**

Községi adatsorok címszó alatt Békés megye mezőkovácsházi járásának községei között, községsoros mutatókban, járásunk minden községének közli főbb adatait a címben jelzett időszakban.

Statisztikai és szociológiai feldolgozásokhoz ajánlott mű.

86. **A Magyar Tanácsköztársaság veteránjai. Személyi adatok a mezőkovácsházi járás vöröskatonáiról. Összeáll.: Balogh György. 1978. 111 p. Kézirat.**

Az összeállításból közösségünkkel kapcsolatban megtudhatjuk, hogy három veterán vett részt a Tanácsköztársaság harcaiban.

Ezek voltak: 1. Bali István 1898-ban született Márososon. Lakhelye Dombegyház. A Tanácsköztársaság idején a 46-os szegedi honvéd gyalogezredben Csabán és Kecskeméten harcolt. Munkásmozga-

lomban 1919-től vett részt.

2. Cs. Kovács Mihály 1881-ben született Dombegyházán. A Tanácsköztársaság idején direktórium elnök volt a községben.

3. Szabó György 1901-ben született Kisvarjason. A Tanácsköztársaság idején a 68-as tüzérségi ezrednél harcolt Szolnokon a Vörös Hadseregben.

87. Népszámlálás, 1970. évi. Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal. Bp. (Stat. Kiadó.) 28 cm.

8. Békés megyei adatai. 1972. 487 p.

A kiadvány-sorozat folytatásaként területi egységként, - megyenként, megyei városokként - külön kötetben kerülnek közlésre a népszámlálás részletes demográfiai foglalkozási adatai.

Eltérően az 1960. évi gyakorlattól, a kötetek tartalmazzák a népszámlálással egyidejűleg megtartott lakásösszeírás eredményeit is.

Dombegyházáról a községsoros mutatókban találhatunk adatokat a népesség alakulásáról, korcsoport szerinti megoszlásáról. Közgazdasági szakembereknek ajánlható.

88. A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848-1914.

Tanulmányok. Szerk. és bev. Szabó István. Bp. 1965, Akad. Kiad.

1. köt. 479 p.

2. köt. 756p.

Az első kötet 175. lapján a mintegy félszáz telepítvénynek az 1828-as országos összeírásból vett adatai alapján a házas és házatlan szellérek felsorolásában Dombegyház a biztositványi-

ak között van.

A 205. lapon említés van arról, hogy a nehéz helyzetű telepítvények között erősen terjedtek az agrárszocialista eszmék.

Ezek a tanítások Návay szerint Csanád megyében először vertek gyökeret, s a "békétlen községek melegágyai" lettek az agrárszocializmusnak.

1891-ben Dombegyházán és Apácán megmozdulásokra is sor került.

Forrongott az egész környék, s az elkeseredett népet csak a karhatalom beavatkozása tudta csendességre bírni.

89. PUJA Frigyes

Az első szabad képviselőválasztás a battonyai járásban.

= Szabadság hajnalán. (Antológia.) Bp. 1965. 388 p. 22 cm.

A 382. lapon olvashatjuk, hogy a battonyai pártszervezet az 1945-ös választási kampányban tervszerűen dolgozott. A járás többi szervezetei, ha nem is ennyire tervszerűen, de mindent megtettek a választás sikeréért. A dombegyháziak kiemelkedően jó munkát végeztek. A járás községei közül Dombegyház érte el a legjobb eredményt, a Magyar Kommunista Párt megkapta a szavatok több mint 50 %-át.

90. PUJA Frigyes

1944 ősze, 1945 tele és tavasza Battonyán.

= Békési Élet. 1975. 3. sz.

A 480. lapon a MKP párttagsága létszámának alakulása a battonyai járásban:

Dombegyházi adatok 1945 május 118, október 612.

Természetesen a többi pártok sem aludtak. Megalakultak és fejlődtek a többi pártok is a járásban.

1945 okt.-ben a másik négy koalíciós párt tagságának létszáma a battonyai járásban - kiemelve Dombegyházát - a következő volt:

Szociáldemokrata Párt	480 fő
Független Kisgazda Párt	310 fő
Nemzeti Parasztpárt	228 fő
Polgári Demokrata Párt	47 fő

Az 1945-ös választási eredmények Dombegyházán:

Nemzeti Parasztpárt	441
Polgári Demokrata Párt	36
Kommunista Párt	1109
Független Kisgazda Párt	1097
Szociál Demokraták	413

91. PUJA Frigyes

Harc a tömegek megnyeréséért Battonyán és környékén
1945-1946-ban.

= Békési Élet. 1976. 1 sz.

Az ötödik lapon közösségünkre vonatkozó események vannak rögzítve, melyből kitűnik, - a battonyai járás MKP-szervezete titkárának 1946. januári jelentéséből - hogy a párttagok száma Dombegyházán 590. Belső frakcióharok dúlnak három községben. Dombegyházán két csoport marakszik egymással, s minden ürügyet felhasználnak az egymás elleni harcra. Ezért Baranyi József titkár lemondott. Dombegyházán a Nemzeti Bizottság állandóan közgazgatott, s a népi szervek munkája sem volt jó. Megromlott a KMP és a többi pártok viszonya.

A 11. lapról a battonyai járás MKP-titkárának jelentéséből idézve:

"A dombegyháziak több tüntetést bonyolítottak le, február 22.-én 1500 főnyi tömeg tüntetett a reakció és Mindszenty ellen. A tömeg a reakeiósok háza elé vonult, s figyelmeztette őket, hogy illeszkedjenek be a demokráciába, mert ha nem, lesújt rájuk a nép ökle."

92. A tanácsok Békés megyében 1950-1975. (Szerk. Kertész Márton, Ó.Kovács István, Nagy István stb.) Kiad. a Békés megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága. Békéscsaba. 1975, (Dürer ny.Gyula.)
294 p. 22 cm.

A felszabadulás óta eltelt 30 év, a tanácsok megalakulásának 25. évfordulójára készült a könyv.

A főszerk. Kertész Márton a Megyei Tanács VB. titkára.

25 év átmeneti időszakának nehézségeit, a tanácsrendszer kialakulásának előzményeit, létrejöttét és a kezdeti tevékenységet mutatja be az egész megyére vonatkoztatva.

A megyéről általában ír, a települések csak a felsorolásoknál szerepelnek.

93. A Tanácsköztársaság Békés megyében. 1919. (Szerk. Szabó Ferenc. Irták: Becsei József, Fancsovits György, stb.) Kiad. az MSZMP. Békés megyei Bizottsága és a Békés megyei Tanács VB. Békéscsaba. 1969, 367 p. 27 t. 24 cm.

A mű elsősorban a megye területének gazdasági és társadalmi strukturáját, a forradalom előzményeit és eszményeit ismer-teti. Uttörő jelentőségű, először próbálkozik a marxista tudományosság eszközeivel a Tanácsköztársaság megyénkbeli történetének monografikus összefoglalásával.

A 361. oldalon a Vöröskatonák névsorában,

Dombegyház: Bali István

Cs. Kovács Mihály

Szabó György

Olvasmányos, közérthető forma és tudományos szint jellemzi. Pedagógusoknak jól használható szemléltető anyag a forr.-i múlt elemzéséhez. További kutatásokhoz az egyes fejezetek végén levő irodalomjegyzékek adnak útmutatást.

94. TIBORI János

Az Achim L. András féle békéscsabai parasztmozgalom.

Békéscsaba. 1958, 111 p. 20 cm.

Paraszságunk évszázadok óta tartó és sokszor forradalmi erővel kirobbanó küzdelmének hosszú láncolatában jelentős esemény a századforduló első évtizedében a békéscsabai szegényparaszság mozgalma.

A békéscsabai parasztmozgalom gyökereivel mőlyen belenyűlik abba a történelmi talajba, amely telítve volt és van kiapadhatatlan forradalmi életerővel, éppen ezért adták szociográfusaink ennek a tájnak "Viharsarok" nevet, amelyet megérdemelten kapott és méltón viselt.

A könyvben dombegyházi vonatkozású adat, hogy többek közt Dombegyházán is megmutatták forradalmi elszántságukat a földmunkások.

95. Tudja-e?

- Felszabadultunk 25. Kiad. a Mezőkováosházi Járási Pártbizottság felszabadulásunk 25. évfordulójára. 1969. szept. 23.

- Községünkkel kapcsolatban elsőként Dr. Weil Emilről emléke-

zik meg, aki Dombegyházán született 1897-ben orvosi családból.

-Dombegyház község tanácsa Dr. Weil Emilről a falu szülőttéről, a magyar munkásmozgalom kiemelkedő egyéniségéről nevezte el a művelődési otthont.

-Jókai Mór a nagymesemondó, a romantikus magyar regényirodalom megteremtője, utazásai során Battonyán és Dombegyházán is járt.

-Balsarati Vitus János (1529-1575) a nagy orvostudós tanár és költő a dombegyházi jobbágy fiának márvány emléktáblát készíttetett szülőfaluja, melyet az iskola falán helyeztek el.

-Hollósy Kornélia (1827-1890) színésznő, világhírű operaénekesnő a "nemzet csalogánya" Dombegyházán halt meg, s ott is temették el 1890. febr. 10.-én.

96. Vetélkedő Békés megyéről. Munkásmozgalom, gazdaságpolitika, néprajz. Kiad. a Kulich Gyula Ifjusági és Uttörőház. Békéscsaba. 1974, 77 p. 28 cm.

A kötetben szereplő 71. számú kérdés: Ki volt dr. Weil Emil?
-1897-ben Dombegyházán született orvos, kommunista vezető.
Róla neveztek el a dombegyházi Művelődési Házat, ahol emléktábla van elhelyezve.

97. A Viharsarok ifjúsága 1957-ben. Kiad. a KISZ. Békés megyei Bizottsága. Békéscsaba. 1977, 55 p. Házi soksz.

A kiadvány az ifjusági szövetség megalakulásának 20. évfordulójára készült.

Általában megyei eseményeket és nagyobb városokban rendezett

KISZ-történeti eseményeket ismertot.

Dombegyházáról is több adatot közöl, így többek között a helyi KISZ alapszervezet megalakulásáról, az első alapszervezeti választásokról ad tájékoztatást. Megtudhatjuk, hogy Dombegyházra első KISZ titkára Kovács Pál volt, s hogy a KISZ alapszervezet községi megalakításának időpontja 1958 május 7.

5. OKTATÁS, MŰVELŐDÉS.

98. BALOGH György

Tudománnyal a népért! A Tudományos Ismeretterjesztés története a mesőkovácsi járásban.

= Békési Élet. 1975. 1 sz.

1964. július 1-től a mesőkovácsi járásban két tiszteletdíjas járási TIT-titkár működött. A két titkár felosztotta egymás között a járást úgy, hogy Farkas Mátyás területe 10, Balogh György területe 9 község lett.

Dombegyház Farkas Mátyáshoz tartozott.

Sok elszórt adat van még községünkről.

99. VIRÁGH Ferenc

Békés megyei sportemlékkönyv. Adatok Békés megye sporttörténetéhez. Békéscsaba. 1960, 118 p. 19 cm.

A megye három évének sporteseményeit ismerteti a mű. Dombegyházról sok elszórt adatot találunk. Ismerteti a futbalmérkőzések idejét, helyét eredményeit.

Több helyen említi sportolók névsorát.

Külön részben az 1957-60-as évek sporteseményeit közli.

Ajánlható a helyi sportesemények iránt érdeklődő olvasóknak.

100. A dombegyházi "Petőfi" termelőszövetkezet kultúracsoportja új erővel lát munkához.

= Viharsarok Népe. 1954. március 5.

A hirdás beszámol a Petőfi tsz. DISZ-fiataljainak kulturális munkájáról, arról, hogy énekkart, táncsoportot szerveztek, sikerrel vettek részt kulturversenyeken is, s ahogy vallják és érzik is, a sok-sok nehézség ellenére is nincs legyőzhetetlen akadály. A Petőfi termelőszövetkezet kultúracsoportja új lendülettel harcolhat a kongresszusi verseny sikeréért.

101. Egy amatőr régész Attila sírját keresi.

= Képes Újság. a jugoszláviai magyar fiatalok hetilapja.

XIV. évf. 1153 sz. 12-13 p.

A cikkben az újságíró dr. Radnai Mikes amatőr régésszel folytatott beszélgetését rögzíti. Radnai Mikes 1961-óta foglalkozik azzal a kutatással - jórészt önmagából - amely Attila a nagy hun király temetkezési helyét lenne hivatott feltárni. Radnai Mikes korabeli írásos feljegyzésekre alapozza feltevését, mégpedig a Hármaskör (első példánya 1773-ban jelent meg) c. műben Losonczy István így ír a témáról:

"...Nékie is végre fejet kellett hajtani a halálnak, mely életét közel ötvenesztendőskorában elvitte 454-ben, mégpedig lakodalmának idején, mikor Hidegundával a francia király lányával menyegzői pompát tartanak, kinek teste arany, ezüst és vas koporsóba tétetvén nagy pompával, Dombegyház mellett, Tszanád vármegyében, (mint írják) eltemettetett."

Es a "mint írják" kifejezés régebbi forrásokra utal, melyek

még nem kerültek elő.

Valószínű azonban, hogy valódi apáról-fiúra szállt hagyományról van szó, amely talán nincs minden történelmi alap nélkül. Érdekes olvasmány, helyismeret iránt érdeklődőknek, helytörténeti kutatóknak ajánlható.

102. FRANCZ Vilmos

A népművelés negyedszázada a mezőkovácsházi járásban.

(Debrecen.) 1974, 129 p. 28 cm.

Községünk népműveléssel kapcsolatos adatait számos helyen találhatjuk meg a községsoros mutatókban.

A kiadvány melléklete az Intézménylétesítés, fejlesztés 1969-ig c. fejezetben, a betűrendes községsoros mutatóban a 107. lapon a következőket közli:

" a felszabadulástól 1960-ig nincs a községnek művelődési otthon jellegű intézménye. Népművelési programját párthelyiségben, a Határőrségen, iskolában, a mai napköziben és vendéglőben, könyvtárszobában és egy normál vetítésre is alkalmas filmszínházban valósítja meg.

Alkalmas intézményt, zömmel saját és tsz. társadalmi erőből, kisebb állami támogatással 1960-ban létesít.

A korábban Petőfi nevet viselő intézmény, a KMP 50 éves jubileumán a község kommunista harcos szülöttjének, dr. Weil Emil nevét veszi fel kegyeletből. "

103. GÖRBE Istvánné

Lendületes kultúrmunka Dombegyházán.

= Viharsarok Népe. 1956. március 6.

A cikk arról ad híradást, hogy a Petőfi és a Békeharcos tsz.

DISZ-szervezetet alakított, s a tagok háromfelvonásos szindarabot tanultak, s előadták Katajev: Bolond vasárnap című boházatát. Először helyben, majd Dombiratoson, Magykamaráson és eljátszották a darabot.

Igen nagy erkölcsi és anyagi siker kísérte munkájukat.

104. GYÖNGYÖSI Lászlóné

A mezőkovácsházi járás könyvtárainak története és fejlődése a felszabadulástól napjainkig. Mezőkovácsháza, 1969.

19 p. 28 cm. Házi soksz.

Hazánk felszabadulásának 25. évfordulójára készült pályamű felépítése tervszerű, szabatos és logikus. Az első könyvtár-történeti feldolgozás járásunkról. A szerző a tematikus felépítésnél községenkénti bontást nem alkalmaz.

A község kulturális életével kapcsolatosan jól használható adatokat közöl.

105. HALMÁGYI László

"Ifjú Zenebarát" hangversenyek Békés megyében.

• Békési Műhely. 1972. I. évf. 2 sz. 55-60 p.

Az Ifjú Zenebarát hangversenyeket az általános iskola 5-8. osztályosai részére rendezik. A teljes sorozat négy évfolyamból áll és tartalmazza a hangszerismertetéstől kezdve a különböző korok muzsikájának ismertetését is. Minden alkalommal van zenei fejtörő.

Az 1972/73 évadban Dombegyhásán a IV. évfolyam hallgathatott hangversenyt.

106. KOZMA Tamás-KOZMA Tamásné
Diákvallomások a hátrányos helyzetről.
- Békési Élet. 1969. 3 ez. 577-585 p.

A szerzőpár arra a kérdésre keres választ, hogy egy mezőgazdasági körzetben milyen szociális tényezők vannak a hátrányos tanulmányi helyzetnek.

Vizsgálatukat Békés megyében végezték általános és középiskolai tanári gyakorlataik során.

Az 585. lapon térképen jelölik vizsgálataik színterét, s ebből kiderül, hogy a mezőkovácsházi járásban, s így Dombegyházán is végeztek ilyen jellegű vizsgálatot.

Szociológiai jellegű kutatáshoz ajánlható.

107. Könyv- és fotókiállítások, filmkétók, tanfolyamok a dombegyházi népművelési programban.
- Békés megyei Népujság. 1967. okt. 13.

A cikkből megtudhatjuk, hogy az 1967/68-as évadra igen gazdag és minden területet felölelő programot állított össze a dombegyházi művelődésé otthon vezetősége, s ezt a programot a közösségi tanácsülésen is megtárgyalták.

A cikk bibliográfiába való felvételét kulturtörténeti értéke miatt indokoltnak tartom.

108. Könyvtári Minerva. (Fel.szerk. Faragó Lászlónó.) Közread. az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártud. és Módszertani Központ. Bp. 1965. 23 cm.

1.köt. 684 p.

2.köt. 234 p.

A 432. lapon a mezőkovácsházi járásról találunk használható adatokat:

kötetszám, alapítási év, folyóirat, vezető dolgozók száma, fiókkönyvtárak száma.

Községi soros mutatóban találjuk Dombegyházát, melyről megtudhatjuk, hogy könyvtárának alapítási éve 1950, állomány 2600 kötet.

109. A könyvterjesztés-mozgalom.
= Szövetkezet. 1966. okt. 24.

Az Őszi Megyei Könyvhetek alkalmából jelent meg a cikk, amelyet minden évben megrendez a Fogyasztási Szövetkezet, felismerve, hogy az olvasás ügye közös felemelkedésünk fontos része és eszköze. A cikk visszaemlékezés a 30 esztendővel ezelőtti időszakra, amikor a falun vakációzó kisgyerekek még alig látott könyvet. Nem volt könyvtár, mert arra az állam nem áldozott.

A plóbbánia könyvtárát pedig nem a nyilvánosságnak szánták. Néhány éve felépült Dombegyházán is a kulturház, benne a könyvtár, van sok olvasója, s buzgó terjesztője az irodalomnak. Könyvet is árulnak a szövetkezeti boltba.

Dombegyház csak csepp a tengerben, amely visszetükrözi a falu kulturális felemelkedését.

110. KUKK Imre

A dombegyházi községi pártbizottság gondoskodik a dolgozók kulturális fejlődéséről.

= Viharsarok Népe. 1953 május 23.

Az ujságíró a cikk első részében felvázolja a felszabadulás előtti helyzetet a művelődési lehetőségekben: a mozi magánkézen volt, a műsorpolitikája sem volt megfelelő, nem volt villany, vasút, kultúrház, könyvtár.

Ma már a fejlődésben eljutottunk odáig - írja a cikk írója - hogy kevés az olyan dolgozó, aki ne élne a kulturális lehetőségekkel, hogy ez így van, abban nagy része van a helyi párt-szervezetnek. Fellelőndült munkájuk nyomán a színjátszó és táncmozgalom a községben. Kultúrotthont hoztak létre a Községi Pártbizottság épületében, majd megfelelő mozi épül, gondoskodik, hogy az újonnan létesült könyvtár élére megfelelő ember kerüljön.

111. LITAUSSZKI Tibor

Eredményes kísérlet a mezőkovácsházi járásban bázistevékenységi rendszer kiépítésére.

= Békési Élet. 1970. 3 sz. 453-461 p.

A szerző beszámol az 1968-ban kezdődött érdekes közművelődési kísérletekről. Ezek a kísérletek a bázistevékenységi központok kialakításával foglalkoztak. A központok bevezetésének okait, lehetőségét ismerteti a szerző, majd a járás településeinek bázistevékenységet sorolja fel.

A dombegyházi művelődési ház bázistevékenysége a termelőszövetkezetekben, háztáji gazdaságokban folyó mezőgazdasági termelés népművelési módszerekkel való segítése.

A község közművelődésének megismeréséhez fontos történeti adatokkal szolgál.

112. Megalakult a negyedik mezőgazdasági szakkör a mezőkovács-
házi járásban.

- Békés megyei Népujság. 1966. december 11.

Teklessz János a Hazafias Népfront mezőkovácsházi járási bi-
zottságának titkára tájékoztatása, hogy "december 8.-án Dom-
begyházán a Petőfi tss-ben 36 fővel megalakult a járás negye-
dik mezőgazdasági szakköre. A szakkör vezetését Józsa Lajos
főagronémus vállalta.

113. Művelődési Ház névadó Dombegyházán.

- Békés megyei Népujság. 1968. november 23.

A cikk hírül adja, hogy november 23.-án névadó ünnepeget tar-
tanak Dombegyházán. A művelődési házat Dr. Weil Emilről, a
község szülöttéről nevezik el.

Az ünnepség méltó eseménye lesz a község jubileumi ünnepség-
sorozatának, melynek során a művelődési ház falán emléktáblát
helyeznek el.

114. OLTVAI Ferenc

Az iskolaügy Kelet-Csanádban a proletárdiktatura időszaká-
ban.

- Békési Élet. 1969. 1 sz. 13-18 p.

A járás minden községről közöl adatokat. Dombegyházáról
megtudjuk, hogy a battonyai járás községei közül csak Dom-
begyházának volt községi iskolája. Leírja még a szerző, hogy
a proletárdiktatura fenállása alatt a helyzet milyen volt
községünkben:

"Dombegyhására nem jutottak el az agitátorok a község fekvése miatt. A falusi tanács és a direktórium nem foglalkozott az iskolával. Senki sem követelte a tanítóktól a cimerek és a jelvények eltávolítását. A tanításban sem történt változás és a vallásoktatásban sem. Egy alkalommal a direktórium a szál-longó hírekkel szemben megnyugtatta a lakosságot, hogy örködik a templom épisége felett, azt senki sem rongálhatja meg. A tanítók távol tartották magukat a politikai mozgalmaktól."

115. SASS Ervin

Jobban, harcosabban - mert ez a legfontosabb.

- Békés megyei Népujság. 1958 október 19.

A cikkben Kiss Árpád ált. iak. igazgató vall a népművelés sokféleségéről és őszi-téli gondjairól. A községi népművelési munkát a pedagógusok önként vállalják, s munkájuk nyomán Dombegyhásán is gyors ütemben bontakozik ki a kulturforradalom, mert az emberek igénylik a szocialista kulturát, megakarnak ismerkedni a világ népeinek eredményeivel, többet, jobbat akarnak, műveltebb szebb életet.

116. SZABÓ Ernő

A tsz. kulturális alap. Dombegyházi példa.

- Népművelés. 1967. 3 sz. 11 p.

- 877 tagja van a tsz.-nek, s igen jelentős összegeket fordít szociális és kulturális kiadásokra.

- jelentős összegeket költenek folyóíratra és könyvre, de nem megoldott az, hogy a tagság ehhez hozzáférjen.

- a vezetők igényeljenek a jövőben több közép és felsőfokú szakkönyveket, amelyek munkájukhoz nélkülözhetetlen.

117. SZABÓ Ferenc

A helyi és az országos hírlapok elterjedése, olvasottsága Békés megyében 1911-ben és 1925-1926-ban.

= Békési Élet. 1970. 3 sz. 503-511 p.

A tanulmány a volt eleki és kovácsházi járások községeiről, így a jelenlegi mezőkovácsházi járás minden községéről közöl adatokat.

Dombegyházáról megtudhatjuk, hogy 18 féle lap, napi 82 példányban talált gazdára. Valamennyi postán érkezett. Legelterjedtebb volt a Szabad Szó 21 példánnyal. 10-10 példányt kapott a község előfizető rétege a Pesti Hírlapból és a Magyarországból, 9 példány érkezett a Budapesti Hírlapból, a többi lap példányszáma ötön alul volt.

A Népszava egy példányban járt a faluba.

Felhasználható helyismereti kutatásokhoz és dolgozatok írásához.

118. Száz színházbérletet vásárolt a tsz. Dombegyházán.

= Békés megyei Népujság, 1967. október 17.

A községi művelődési otthon vezetősége felmérte az igényeket, s hat előadásra kötött szerződést a Békés megyei Jókai Színházzal.

A termelőszövetkezet a tagok részére száz bérletet vásárolt, s lehetővé tette még, hogy egy-egy előadást jutalomképpen még 30-40 tsz-dolgozó megtekinthessen.

119. TAKÁCS László

József Attila emléke Békés megyében.

- Békési Élet. 1969. 1 sz 82-94 p.

Járásunk minden községe név szerint említve, többször is előfordul a tanulmányban.

A szerző, aki a battonyai Mikes Kelemen Gimnázium és Szakközépiskola igazgatója, feldolgozta az egész megye kapcsolatát a nagy magyar költővel.

Felméréseket készített a megye könyvtárainak, művelődési házainak és iskoláinak József Attilával kapcsolatos munkájáról. Kulturtörténeti szempontból értékes adatokat közöl.

Ajánlható közművelődési szakembereknek és helytörténeti kutatóknak.

120. " A Tsz. fiatalok "

- Tanácsok Lapja. 1967 augusztus 17.

A cikkben szó van a tsz. fiatalok kult. helyzetéről, a műv. otthon és klubok címmel a dombegyházi községi tanács legutóbbi ülésének előterjesztéséről ir.

Megemlíti, hogy a községben népszerű a szellemi vetélkedő, a hétfői bálokon bemutatják a járás valamennyi ismertebb zenekarát.

A községi tanács az újabb lehetőségek felkutatására ideiglenes bizottságot alakított.

121. Tudja-e ? Egy kérdés, 100 felelet a mezőkovácsi járásról. Összeáll: Balogh György. Mezőkovácskő. 1974. 10 p. HÁZI soksz.

Az összeállítás a KISZ Járási Bizottsága által meghirdetett "Járási Helytörténeti Vetélkedő"-höz kívánt segítséget nyújtani.

Dombegyházával kapcsolatos kérdések ill. feleletek:

- Dombegyházán a fiatalok aktív közreműködésével több, mint fél millió forintos költséggel pinceklub épül a Műv. Ház színpadi része alá.
- az elmúlt öt év alatt Kevermesen, Nagykamaráson, Dombegyházán épült szakosított sertéstenyésztő telep, egyenként kb. 20 millió forintos beruházással.
- az elmúlt öt év alatt Mezőkovácskőn, Magybánhegyesen, Dombegyházán, Kunágótán és Battonyán épült nagy teljesítményű szárító berendezés, egyenként kb. 13 millió forintos beruházással.

122. TURÁN István

Két felszállás között.

= Könyvtájékoztató. Budapest. 1969 október.

A cikk írója - " két felszállás között" beszélget a dombegyházi Petőfi tisz. repülőgépes növényvédő brigádjával arról, hogy olvasnak-e ?

- s mint kiderül a cikkből igen, s nem is minden válogatás nélkül. Olvasmányaik között megtalálható a munkájukkal kapcsolatos szakirodalom, de szép számmal olvasnak szépirodalmat is.

As ujságíró alig tíspereces beszélgetés után úgy buccusik a brigádtól, mintha régi ismerősök lennének, es érthető, hiss összeűsi őket a könyv, as olvasás szeretete.

6. **DOMBEGYHÁZ A SZÉPIRODALOMBAN, NÉPKÜLTÉSZETBEN**

123. **BALOGH György**

Szűkebb hasánról. A mezőkovácsházi járás a szépirodalomban. (Szöveggyűjtemény.) Össeáll.: - - . Kiad. a Nagyközségi és Járási Hív. Központ Helytörténeti és Honismereti Bázis Munkaközség. Mezőkovácsháza. 1976. 8 p. Hási sokos.

A helytörténeti munka módszertani szöveggyűjteménye a fenti mű. Remutatja asokat as irodalmi műveket, amit olyan ssersők irtak, akik valamilyen formában járásunk valamely helységei-
hos kötődnek.

A járásra vonatkoztatva uttörő jellegű munka. Négy dombegyházi vonatkozású tétel szerepel benne.

Községünk irodalmi emlékeinek felkutatásához ad segítséget.

124. **BARÁT Endre**

Alvó Vénuss. Regény Lots Károly életéről. [Bp.] (1977.)
Corvina. 301. 3 p. [8]t. 20 cm.

A 170. lapon "As Olümposz" o. fejezetben olvashatjuk:
"De hol van ifjuságának titkos és reménytelen szerelme?
Lonovichné nagyasszony, Hollósy Kornélia, megösszülve és el-
hisva valahol Dombegyhásán éldegél. "

125. JÓKAI Mór

Magyarhon szépségei. Uti és tájképek a 19. századi Magyarországról. Bp. 1956, Magvető Kiad, 190 p. 19 cm.

A More - Patrio - Regényes kóborlások o. fejezetben Dombegyház is szerepel.

Jókai Mór utazásai során járásunkban Battonyán és Dombegyházán járt. Az utazás élményeiről szól az idézet:

" A dombegyházi hun halmoknál, mik szabályos távolságban emelkednek előttünk a láthatáron, eltűnődünk, mik lehettek azok hajdan?

Órdombok-e, harcos előőrsek vigyázó helyei?

- vagy áldozathalmok, miken vitéz dédapáink ősisztemüknek áldoztak?

- vagy tán csaták holttesteiből rakták azokat, s behantolták fölül szépen: nagy csatának kellett volna annak lenni.

Ha azok a halmok beszélni, mi pedig hallgatni tudnánk... "

126. KÁLMÁNY Lajos

Alföldi népballadák. Bp. 1954, Akad. Kiad. 267 p. 22 cm.

A kötet Kálmány Lajos dél-Alföld balladagyűjteményét tartalmazza.

A 60-66. lapokon községünkben Meződombegyház aláírással közli az Áspis kígyó című balladát.

A ballada története egy szegény lányról szól, aki Kecskemétre menvén szolgálatra, mérges kígyó szívja vérért, s ettől hozzátartozói nem szabadítják meg, csak mátkája hajlandó erre. Érdekes, eredeti szövegezésű a ballada.

127. KÁLMÁNY Lajos

Koszorúk az Alföld vadvirágaiból. Köt. - - . Dugonics András sírjára. Arad. 1887, 250 p. 22 cm.

A második kötetben olvashatjuk azt a katonadalt, ami Dombegyházról Kálmány paraszt-gyűjtőjének füzetéből való.

A dalnak több változata ismeretes.

A katonadal kilenc énekből áll.

128. KÁLMÁNY Lajos

Történeti énekek és katonadalok. Gyűjtötte és bevezető tanulmányt írt Dégh Linda. Az életrajzot írta Péter László. Bp. 1952, 824 p. 22 cm.

Katonadalok a XIX. század első feléből címszó alatt. az "A" változat alatt Dombegyházról, Kálmány paraszt gyűjtőjének füzetéből való.

A változat az eredeti hosszú vers töredéke. Ez is, mint a "lelkesítő" katonadalnak minden népi variánsa, csak a dicsékvő első részt őrizte meg, a harcra uszítót már nem.

A 303. tételszám alatt közölt A jelzésű katonadal aktuális gunyvers volt az 1900-as esztendőben.

Tartalmi lényege: az ebadó kigunyolása.

129. KÁLMÁNY Lajos

Népköltési hagyatéka. Szerk. Ortutay Gyula. Bp. 1952, Közoktatásügyi Kiadó. 824 p. 20 cm.

A 310. tételszámú, Dombegyházán gyűjtött katonadal a Szerbia elleni hadüzenet idejéből való.

Huszárnóta töredéke lehet.

130. SZVERCSÁK Júlia

A kisinyovi látogatás elmaradt. Felszabadulási pályázat.
1969. 6 p. Kézirat.

A pályamű Dombegyház felszabadításának napjait ábrázolja
igen élcthdon, Onodi Mátyás elbeszélése alapján.
Szubjektív jellegű visszaemlékezés a község felszabadítá-
sáról, felhasználható adatok nélkül.

NÉVMTATÓ

Bali István	86, 93
Balogh György	1, 2, 3, 4, 5, 11, 50, 86, 98, 121, 123
Bálint Alajos	12
Balsarádi Vitus János	2, 11, 30, 95
Barát Endre	124
Barna János	13
Beesei József	70
Borovsaky Samu	13, 14
Borus József	15
Csepreghy Elemér	3
Csipes Antal	16
Ecsedy István	18
Fehér Gyula	19
Fényes Elek	20
Francs Vilmos	102
Gaál Jenő	21
Görbe Istvánné	103
Gyöngyösi Lászlóné	104
Halmágyi László	105
Hollósy Kornélia	2, 32, 34, 95
Höhn József	25
Irányi Deesó	61
Jacó Imre	83
Jókai Mór	95, 125
Juhász Kálmán	26, 27, 28
Kasnyik Judit	64
Karácsonyi János	29
Kálmány Lajos	126, 127, 128, 129

Keckeméty Károly	30, 62, 63
Knyihár Andrásné	10
Kovács Mária	6
Kovács Mihály	86 , 93
Korbuly Domokos	84
Kozma Tamás	6 , 11 , 106
Kozma Tamásné	106
Körmendi János	31
Kövári E. Péter	32
Kristó Gyula	33
Kukk Imre	110
Lakatos Pál	34
Lengyel János	11 , 75
Litauszki Tibor	111
Maday Pál	35
Major Lajos	65
Márki Sándor	36
Návay Imre	37
Oltvai Ferenc	3, 50, 66, 114
Palugyay Imre	38
Papp Tibor	67
Pelle Ferenc	68
Puja Frigyes	89, 90, 91
Radnai Mikos	22 , 39, 40, 101
Sass Ervin	115
Szabó Ernő	116
Szabó Ferenc	41, 42, 117
Szabó György	36 , 93
Szabó István	43
Szabó János	44, 45

Szentkláray Jenő	46
Szőke Béla	46
Szvercsák Julia	130
Takács Lajos	49
Takács László	3, 50, 119
Tekless János	112
Tibori János	51, 94
Turán István	122
Vajda Aurél	52
Varga Annamária	53
Varga András	9
Vermes Eimő	54
Virág Ferenc	55, 99
Vörös László	11
Weil Emil	9, 11, 78, 80, 81, 95, 96, 102, 113

CIMRENDSZÓS MŰVEK CIMMUTATÓJA

Adatok	69
Békés megye	7, 57, 71, 72, 73, 74, 99
Békási Élet	6
Beszámoló	3
Csongrád megye	75, 76
Dokumentumok	77
Dombegyházi	17, 100
Egy amatőr	101
Emlékezés	78
Ezerkilencszáznegyvenegy	79
Feljegyzés	58
Forradalmár	80
Forradalmi	81
Források	59
Göncöl-szekér	22
Harminc	8
Határidő	60
Három	23
Híradás	24
Kéziratok	9
Könyv-és fotókiállítás	107
Könyvtári	108
Könyvterjesztés	109
Községünk	85
Magyar Tanácsköztársaság	86
Megalakult	112
Művelődési Ház	113
Népszámlálás	87

Paraszság	88
Szás	118
Szövetkezetünk	47
Tanácsok	92
Tanácsköztársaság	93
3sz. termelőszövetkezet	120
Tudja-e	95, 121
Vetélkedő	96

TÁRGYSZAVAS MUTATÓ

Attila- hagyomány	40, 101
Állami Gazdaság	60, 64, 67
beruházás	60
oukrászda	17
dohánytermesztés	21, 49
egészségház	24
emléktáblák	81, 113
életrajz	30
felszabadulás	15, 51, 72, 130
fogyasztási szövetkezet	47
földrajz	61, 125
hangverseny	105
hírlapok olvasottsága	117
husbolt	17
ifjúsági szövetség	97, 100
iskolaügy	114
járda	17
katánadalok	127, 128, 129
képviselőválasztás	89
könyvtár	104, 108
könyvterjesztés	109
közművelődési bázis-tevékenység	111
községi tanács	23, 92
községtörténet	11, 12, 13, 14, 16, 26, 28, 29, 31, 33, 35, 36, 37, 38, 51, 54
közvilágítás	24
kulturális élet	100, 103, 110, 116, 118, 119, 120, 122

levéltári iratok	41, 77
mezőgazdaság	59, 66
munkásmozgalom	75, 76, 78, 80
művészet	82, 84
művészeti emlékek	123, 124
Magyar Kommunista Párt	89, 90, 91
népballadák	126
népesség	70
népmozgalom	71, 83, 88, 94
népművelés	102, 107, 115
néprajz	19, 18
oktatás	68
régészet	12, 18, 19, 22, 39, 44, 45, 48, 53
seprűoirok	65
sport	99
statisztika	69, 73, 79, 83, 85, 87
szakkör	112
szellemi vetélkedő	95, 96, 121
szociológia	106
Tanácsköztársaság	86, 93
tanulmányok	43
településhálózat-fejlesztés	56, 58, 74
településtörténet	20, 27, 34, 42, 50, 52
településviszony	25
termelőszövetkezetek	32, 57, 62, 63
török hódoltság	46, 55
tudományos ismeretterjesztés	98
vendéglő	17

KRONOLÓGIAI MUTATÓ

1800 - 1900

14, 20, 21, 29, 36, 37, 38, 46, 127

1900 - 1945

12, 13, 26, 28, 54, 83

1945 - 1960

35, 43, 52, 61, 94, 100, 103, 110, 115, 125,
126, 128, 129

1960 - 1965

1, 27, 30, 40, 42, 48, 49, 51, 55, 73, 99

1965 - 1970

3, 4, 15, 17, 19, 22, 24, 25, 33, 39, 41, 50,
53, 56, 60, 62, 64, 65, 69, 71, 76, 78, 85,
88, 89, 93, 95, 104, 106, 107, 108, 109, 112,
113, 114, 116, 118, 119, 120, 122, 130

1970 - 1975

2, 23, 31, 32, 34, 45, 47, 58, 66, 67, 70, 74,
75, 80, 87, 96, 102, 105, 111, 117, 121

1975 - 1979

5, 6, 8, 9, 10, 11, 16, 18, 44, 57, 59, 68,
72, 81, 82, 84, 86, 90, 91, 92, 97, 98, 123,
124

A tárgyidőszakokat a tételszám mennyiségétől tettem függővé, ezért a felosztás változó.

LELŐHELYJEGYZÉK

Községi Könyvtár Dombegyház:

2, 3, 4, 5, 32, 50, 92, 93, 102, 123, 124

Nagyközségi és Járási Könyvtár Mezőkovácsháza:

1, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 25, 30, 35,
37, 41, 42, 48, 51, 55, 56, 58, 61, 62,
63, 67, 68, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81,
82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 95, 96, 97,
101, 104, 108, 120, 121, 122, 125, 126,
127, 130

Megyei Könyvtár Békéscsaba:

6, 7, 8, 15, 16, 18, 21, 23, 24, 29, 31,
33, 34, 36, 40, 43, 47, 49, 52, 54, 57,
59, 60, 64, 65, 66, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 88, 90, 91, 94, 98, 99, 100, 103,
105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 113,
114, 115, 116, 117, 118, 119

Munlácsy Mihály Múzeum Békéscsaba:

19, 22, 39, 44, 45, 53

Somogyi Könyvtár Szeged:

20, 26, 27, 28, 38, 46, 128, 129

TARTALOM

I.	Röviden Dombegyhásáról.....	2
	Felhasznált irodalom.....	7
II.	Bevezető.....	9
III.	Tematikai felosztás.....	12
	1. Bibliográfiák.....	13
	2. A község története.....	18
	3. Gazdasági élet.....	41
	4. Muzgalmi és társadalmi élet.....	47
	5. Oktatás, művelődés.....	63
	6. Dombegyhás a szépirodalomban, népköltészetben...	75
IV.	MUTATÓK	
	1. Névmutató.....	80
	2. Cimrendszős művek címmutatója.....	83
	3. Tárgyszavas mutató.....	85
	4. Kronológiai mutató.....	87
	5. Lelőhelyjegyzék.....	88

